

BAJAI HONPOLGÁR

Várostörténeti és Környezetvédő lap

1998. április

IX. évfolyam 4. (90.) szám

Ára: 50 Ft

Egy csoportkép az első világháborúból (Horváth János kirakatrendező gyűjteményéből)

AZ URÁNIA MOZI

Így, csupa nagybetűvel. Talán elfogultságomat tükrözi, de remélem, a tisztelt olvasó is így lesz ezzel, mire ezt a rövid múltidézőt végigolvassa, és e patinás mozi dióhéjba foglalt történetét egy kicsit megismeri annak az embernek a kivonatos életútjával, tiszteletre méltó tevékenységével együtt, akinek az Uránia túlzás nélkül az életműve volt, nekünk bajaiaknak pedig az örökségünk.

Nem hiszem, hogy azok a nézők, kik manapság előadás közben kólát szürcsöl-

ve, pattogatott kukoricás zacskókat csörgetve, szotyit rágsálva, majd jelentős szemétmennyiséget hátrahagyva "élveznek" végig egy előadást, gondolnak-e arra, milyen nagy múltú bajai intézmény vendégei voltak. Mert a most említett szégyen sok évvel ezelőtt aligha történhetett meg, hiszen szinte társadalmi esemény, ünnep volt egy-egy mozielőadás. Írásommal erre az ünnepi hangulatra szeretnék emlékezni, emlékeztetni minden mozit szerető "bajai honpolgárt", de saj-

nos a történet vége elkerülhetetlenül szomorú.

Kezdjük emlékezésünket az 1998-ban ünnepelésre okot adó évfordulókkal:

85. évforduló

1913. szeptember 3-án nyitotta meg Szilágyi György, a város mozivilágának meghatározó egyénisége az első bajai, igazi "kő"-mozit Uránia Magyar Tudományos Színház néven az Erzsébet királyné utcában. A megnyitó előadásról a

Bajai Független Újság szeptember 2-i számában a következők olvashatók:

"URÁNIA Magyar Tudományos Színház
Baja, (Mészáros-féle ház) Telefón: 186.

Tulajdonos: Szilágyi György
Élőszereposztás jelentés!
Van szerencse a t. közönséget
érezte, hogy Baján, az
Erzsébet királyné utcában
(Mészáros-féle ház)
újonnan, modernül és telészel
berendezett
mozgó színházai
nyitok.

Színházam berendezésénél a
legmodernebb és legújabb típusú
gépeket szerettem be, mely kizárja a
képek vibrálását, szemrontást, ami által
a kép élethűen lesz bemutatva..."

Az új mozi számos újítás következtében egyre népszerűbb lett a város polgárainak körében, amit Major Máté Egy gyermekor és egy kisváros emléke (Magvető 1973) c. művének egy részlete (47. o.) is igazol: "... osztálytársaimmal együtt hatalmasakat nevettem az akkori első burleszkeken, Zigotó, Buster Keaton, Harold Lloyd, Chaplin, Stan és Pan, Zoro és Hury ekkor kezdtek pályafutásukat, és hihetetlen mulatságot okoztak a korombeli srácoknak. Olykor apám is elkísért vagy értem jött. Mint városunk tekintélyes emberét, Szilágyi igazgató úr bekalauzolta a nézőtérre — vasárnap kora délután bőven volt hely —, és mit tagadjuk, ő is mulatott, persze gondosan ügyelve arra, hogy tekintélyen csorba ne essék."

A világhírbőrt végét követő válság és a szerb megszállás megtörte a fejlődést, de a kivonulás után Szilágyi energikusnak fogott hozzá nagyszabású tervének megvalósításához.

75. évforduló

1922-ben Antalffy Ferenc építésszel (Szilágyi sógora) és Leibach Oszkár földmérővel tárgyalva 2.200.000 koronáért és több kötelezettség vállalásával megvette a gróf Zichy Bódog tér 8. sz. (ma Tóth Kálmán tér) — a mozi mai helyén álló — Nemzeti Kaszinó épületét. Azt felújítva és átalakítva nyitotta meg új, korszerű moziját.

1923. január 22-i dátummal kapta meg az új helyre szülő műkedvelési engedélyt. A moziépület több mint 600 férőhelyes volt, tágas előcsarnokkal, kiegészítő helyiségekkel.

1924 júliusától pedig az engedély az udvarban kialakított 1163 személyes kert-helyiségre is kiterjedt.

AZ Erzsébet királyné utcai mozi Corsó néven — továbbra is Szilágyi üzemeltetésében — működött utánjártzó moziként 1936-37 tájáig.

Az Uránia tettvagyótól fiktív tulajdonosnőnk munkája nyomán a város talán legkedveltebb szórakozóhelye lett. Péntek kivételével mindnapok voltak filmelőadások. Emellett számos egyéb program tartotta állandóan ébren a polgárok érdeklődését.

Pl. az Uránia népszerűségét és hatását jelzi az 1931-es országos jelentőségű esemény megrendezése is, melyről a Petőfi Népe 1981. február 3-i száma így emlékezik meg: *"Ötven évvel ezelőtt, február 4-én Bajáról közvetítette a Magyar Rádió első vidéki irodalmi estjét. A bajai szilentesi úri, költői és szerkesztői, Tóth Kálmán születésének 100. évfordulójára rendezett irodalmi műsort az Uránia Moziból közvetítették."*

Az Urániában 1936-tól vasárnap délelőttönként gyermekeknek matiné előadásokat is rendeztek.

Szilágyi György maga is közmgbecsölésnek örvendett. Az 1930-as évek elejétől 1945-ig törvényhatóság bizottsági tagja (mai értelemben helyi képviselője) volt a városnak.

A szorgalmas és eredményes munka gyümölcséeként lehetőség nyílt egy nagyszabású felújítási, átalakítási munka elvégzésére is.

60. évforduló

A 25. évforduló évében, 1938. július 16-án nagyszabású ünnepi előadás keretében adták át a közönségnek a kor legibonyesebb műszaki színvonalán álló, átalakított mozi, mely Klein Imre tervező és Illei Jenő gépészmérnök munkáját dicsérette, és mintegy 60.000 pengőbe került.

Lényegében kb. 50 évig ebben a formájában ismerhettük a mozi belsejét. A későbbi átalakítások csak rontottak rajta. Ez az átalakítás koronázta meg azt a folyamatot, melynek alapján teljes joggal kijelenthető, hogy az Uránia a korszak, egyben az ország egyik minden tekintetben legmagasabb színvonalú és nagy hozzáértéssel vezetett mozija volt.

A megnyitó fénypontját Jókai Mór Feke-te gyémántok c. regénye újonnan elkészült filmváltozatának bemutatója jelentette.

Sajnos, hamarosan jött a világhírbőrt, és az embereknek egyre kevésbé volt kedvük, lehetőségük az önfielet szórakozás-

ra, művelődésre, kikapcsolódásra. Számomra viszontagság után Szilágyi úr számára eljött a legnagyobb katasztrófa.

50. évforduló

Ez az évforduló tehát már nem ünnepli. 1948. június 25-én az épület államosították, és az a Magyar Dolgozók Pártja székébe lett (később, 1978-ig MSZMP székébe), a mozi pedig állami kezelésben üzemelt tovább. Miután az épületben levő lakásokból is távoznuk kellett, 1953-ban Szilágyi feleségével — egy filér kártalanítás nélkül — lányához, Pécs-re költözött.

A végére egy szomorú emlékezés maradt, mint ahogy az elején jeleztem:

30. évforduló

Szilágyi György 1968. február 10-én, felesége pedig október 30-án hunyt el Pécsen, de hazatértük, Baján helyezték őket örök nyugalomra a Rókus temetőben. Bizom abban, hogy Szilágyi emléke, tevékenysége nem merül feledésbe. Egy-szer talán a ma is működő moziban emléktábla is megőröktí alapítójá nevét. Hiszen Ő nemcsak sikeres vállalkozó, hanem hozzáértő népművelő és minden információ szerinti nagy tiszteletnek örvendő, városát haláláig is szerető BAJAI HONPOLGÁR volt.

Hegedűs István

A Bajai Honpolgár az alábbi helyeken vásárolható meg

Bara lakótelepi ABC

"Import" bolt

Aáy Endre Városi Könyvtár

közönségszolgálat

Tóth Kálmán téri újságárus

Piac téri újságárus

Kórház előtti újságárus

Bácska Áruház előtti újságárus

Millanov Dániel "mozgó árus"

A FŰ MINDIG ÚJRA SARJAD

Eszmék és valóság II.

(befejezés)

Életem legérdekesebb valótsága az 1935 szeptembere és (az iskolakezdő mise "Vení Sancte Spiritus" jöjj el Szentlélek, világosítsd meg elmémét. Lehetéleg annyira, hogy ne is kelljen tanulni. Leginkább annyira, hogy drukkolni se kelljen, amiért nem tudom, mi volt a lecke.)

1938 kora nyara
(A matematika-szövegi alatt — mivel gyenge vagyok matematikából — Marci a folyosón vár, és izgalommal figyeli a létrétségizátnak, nincs többé egyenruha és flóráriánya. Vége a gyerekkoromnak. Szabadok vagyunk. Boldogságunkban rohanunk fel az Erzsébet-hídra, át a kocsiúton az északi járdára Buda felé. Valaki hátraránt. Megfordulok, mosolygó bajzos rendőr tartja markában matrózgalléromat. "Hé, kislányok, nem látjátok? Jön az autó!" Még mindig "kislányok", és egyetlen autó az Apponyi-Felszabadulási-Ferenciek tere tévolságában...) közötti időszak, huszonegyedik bónap.

Tizenöt év múlt el a Trianoni Békédiktátum aláírása óta. A diktátummal az első világháború győztesei elveszték hazánk feljének kétharmadát, "a lakosság 18,2 millióról 7,6 millióra csökkent. Az ország gazdaságilag és lelkiileg kimerült, felöltözött és kifosztott állapotban volt." (Gosztonyi Péter: A kormányzó)

A manapság folyóvárt önkritikák gyakorló és egyenest maró magyar akkor felelőgyezesedett, összefogott, serénykedett, mindenki becsülettel végezte a munka rá eső részét.

Ezekben az években vettem fel a konzervatóriumba és — nagyzenesi fruska — hagyományt is abba a zongorázást. Úgy döntöttem, tehetségesebben írok, mint zenélek. Megjelent ugyanis az első novellám a Pethő szerkesztette Magyar Nemzetben.

Az elsáigult, töredező lapot őrzöm. Hiába hívtak bemutatkozni a szerkesztőségbe, kétszer indultam el, hogy félúton visszaforduljak. Korabeli szóhasználatnál inkább szállt a bátorságom. (Mondom, nagy-szű fruska.) Így nem lettem újságíró.

Akkoriban kezdődött barátságunk Marci-val, Nemestóthy Marcellával. Amely barátság nagy ajándéka a Sorsnak. Évtizedeket élt meg, és túlélte a távolaságot. Nincs a Földön senki, akivel őszintébb lennék. Tökéletesen ismer, elfere megírja, mit fogok bizonyos körülmények között cselekedni. Tanácsai hibátlanul józanos. Megérzi, ha magányos és szomorú vagyok. Ilyenkor felhív Svájcából telefonon. Ifjúkori bölcsessége: "akihez szívesen memne az ember férjhez, az olyan komolytalan, hogy egyáltalában nem lehet hozzá férjhez menni."

Megváltásztottak az Angolkisasszonyok Sancta Maria leánygimnáziuma önképzőköriének diákelnlékévé. Persze büszke voltam. Komolyan akartam szolgálni az ügyet, írtam, szerveztem, lelkesítettem a többieket. Remek farsangi előadást hoztunk össze. Színetben tettvétytől lobogva siettem a büféhez — otthonról hoztam finomságokat árultunk, bevétel a szegényeké —, szemben velem igazgatónk, tisztelendő Mater Gerzsa. Azt mondja: "Érdekes. Úgy tudtam, egy fivérem van. Most született a másik három?" Mivel lejárólatok rokonoakat hívhattunk az intézeti fínneségekre. Pajtásaim, medikusok, testvérem évfolyamtársai meglepetést akartak nekem szerezni. Sikertült. Zavaromban belebotoltam egy katona karjába, és a fiú ölébe pottyantam. De hűlye helyzet... Vajon vannak-e még piruló bakfisok?

Az első bál. Gimnazistának valami tanógyi ifjúság értelmében tilos volt bába menni. Az apácák úgy segítettek megszegnii a tilalmat, hogy nem vették tudomásul a növevdeké jelenlétét, noha a társasági életéről naprakész híreik voltak.

A medikusok meg úgy, hogy a bált medikus-teszák nevezték.

Csajpek, fodor, Böldig éré, rózsaszín ruhát kaptam. Hozzá aranysszandált, selyemháriányt. Legidősebb unokatestvérem — akkor még mindenkinél sok unokatestvér jutott —, a drága Cica néni kísért. Garde de dame nélkül nem jelenhetett meg úri kísériány a Duna-parti Ritiz Szállóban.

A bajárat előtt Bekény fivérem meg jó pajtásom, Puky vártak. Egy szál szmokingban a szállongó hóesésben. Rettog-

tem attól, hogy majd "petrezselymet árulok", vagyis nem kér fel senki, mivel összeszem három medikusot ismertem. Puky figyelmeztetett: "a lépcsőn emeld meg a szoknyádát, Kislea, mert rálepsz és hasra esel." A hétköznapi mondat lehiggasztott. Majd újra bővíletbe ejtett a táncoterm nagysága, a tükörök, a hangszerek halk muzsikája, csillárok fénye, a sok-sok frissen borotvált, szmokingos fiatalúr. Bizony táncoltattak hajnalig. Gondolom, sugárzott körülöttem az első bál életörme.

Komolyan — és nosztalgia nélkül — mondom, nem kellene általános iskolás korú gyerekeket villogó fényekkel terhelni, sőtét, levegőtlen, gépezéttel öklél, farmeros diszkókba engedni. Közönyös-sé válnak a szórakozás szelid szépsége iránt. Nem alakul ki társasági életük kultúrája.

És ezekben az években is Baja. A nyarak egy részét Ausztriában, egy részét otthon töltöttem. Őszől tavaszig egyfolytában hazavágytam. A tanári magyarszakt alatt — az utolsó sorban ültem — Betsusz Irén háza mögött láthatatlansá kuporodtam a székem, belesuntam a szemem. Erősen koncentráltam, míg azt nem képzeltem, az Öreg-Duna hívós vizét érzem a bőrömlöm.

Ugyan, emlékszik-e még valaki a Szilvárs? A Szilvársban állt a HAJÓSBY-LET Duna-parti csónakházak, félúton a hid meg a Sugovica-torkolat között. Fából ácsolt hodály, bakokon karcaú, vörösbarna csónakok vártak valakikre, akik a stégre vizik őket, s a vízre eresztik. Lóciák s a falon körben faszok szolgálták a klubtagok kényelmét. A karton függönyvel elakasztott fülkeszerdeségben lehetett öltözni. Aki hozzáfért. Nagyjából egy időben, az otthoni ebéd után érkezett az ifjúság, és este felé együtt ballagott vissza a városba a "csopotos állathajós újja" szövegű táhálval megjelölt kátyácsor. Jó volt az nekünk így, nagyon is jó. Pedig a város tiszteletreméltó, módos polgárainak lányai, fiait jártak ide a HAJÓSBÁ. A csónakház és a Duna közötti lankás partot a naptól forró, finom homok borította. Csak úgy kapkodtak a meztelen talpunkat! Ugyaneme meztelen talpakon sietünk a szűk, túsás bokrokkal szegett, nyárvészes övényfenel a régi hajóállomáshoz.

A víz közepén akartuk elkapni a "háromórás hajó" hullámlait. Tizen, tizenötven úsztuk — mikor hogy — fel a hullámra-rajn, le a másik oldalán, újra fel a következő hullámnra, átveve a ritmust. Aki té-

vezett, jól fejbe csapta a sodrás. Egyik hullámról a másikra, míg messze jár a gőzös és elsimul a felszín. Akkor csoportba verődünk, beszélgetve ereszkedünk alá a folyón többnyire a Sugovica-torkolatig. Ott elég könnyen lehetett felmászni a visszavezető útra.

Azon a napon rosszul mértem fel a híd-lából való távolságot. Mire a pillér élelem magasodott, már el is kapta lábamat az örvény. Alaposan megpörgetett, hagyva annyi időt, hogy mély lélegzetet vegyek. Gondolataim cikáztak, mint az apró halak. Egyenesre merevedtem. Így olvastam régen valami indiánregényben. Az örvény vitt lefelé, a fenéken piézkos zöld volt a víz, velem együtt szemét forgott, a híd lábú beton óriás, és rögtön nekivágódk.

De nem. Amilyen gyorsan levitt az örvény, ugyanolyan gyorsan vitt vissza a felszínre. Végül eldobott, mint súlylökő a korongját. Léhenge igyekeztem eltávolodni a pillértől. A többiek már messze úsztak. Bekény bátyám egyszer visszakállított: "Te meg hol császkálsz?" A Duna fenekén – gondoltam. De ez olyan drámaian hangzott volna. Intettem, hogy kimegyek a stégre. Furcsa módon sokáig senkinek se beszéltem az örvényről.

Reszkettem: a hidegtől és valószínűleg utólag a félelemtől. A forró homokba fektüdtem, térdig betakaródtam homokkal. Az égre néztem, nem az Őreg-Dunára. Nagyon goromba tréffát fűzött velem. Neheztem. Az égen bárányfelhők sétáltak. Mindenféle jutott az eszembe, például, hogy múltkoriban muraközi ló húzta társzékér hozott valamiféle zsákokat. A ló patája meg a kerekék felszaggatták a pázsitot. Minap — közben esett az eső — nézgettem, gyógyul-e már szegény fiú. Előjött az a parasztember, aki vigyázta a telepet. "Sajnálja a kisasszonyt a földet? Jó szíve van a kisasszonynak. De a fiú mindig újra sarjad. Amint mi is felegyenesedünk."

A fiú mindig újra sarjad.

A nyolcaszt meg az evezőket lányok cipelték le a stégre.

Othagytam a homokot.

– Mebetek veletek?

– Nem – mondta Bayer Babi – együtt van a legénység.

– De – mondta Szendrey Jüva –, ha szeretné, átadom a helyemet. A hármas guruló a tied.

Egy hadnagy ült a kormánynál, katonás tempót diktált. Figyeltem az elöttem dolgozó lapátot. Nem akartam hibázni.

"Begy, kető! Egy, kető!" Ez itt a hid lába.

"Begy, kető! Egy, kető!" Fel a Csertéig. Partra húztuk a csónakot. Levegő után kapkodtam, szívem a halántékomban kalapált. Leheveredtem a rétre.

Végtelemül búsíko és szabad voltam.

A természetben — az anyaföldön meg a vízben — szabadnak éreztem magam, a városban soha.

Búsíkoeségem? Inkább talán megnyugvással oka pedig az, hogy merem visszamenni a folyóra.

Hámször értem meg a Sors goromba tréffát azóta. De talpra álltam, ahogy talpra állunk minchabányan.

Igaz, amit a parasztember mondott, aki a HAJÓS telepét őrizte.

A fiú mindig újra sarjad.

Kalley Lea

A Petőfi-sziget mondája

Egy verőfényes június reggelen a barátimmal a Sugovica partján sétáltunk. Az ég halványkék volt, és csak néhány kis bárányfelhő úszkált rajta. A fejtűn felett repkedő sirályok néha le-csaptak a vízben fickándozó halakra. Leültünk a kövekre, és a barátom megkérdezte tőlem, vajon miért hívják a szemben lévő szigetet Petőfi-szigetnek.

Mivel a nagymamától és a rokonság idősebb tagjaitól már hallottam, hogy kitalálnak egy hihető mesét, ha nem tudják az adott kérdésre a választ, így én is kitaláltam egy történetet:

1849-et írtak. A szabadságharc már elbukott. Az a hír járta, hogy a szabadsággal együtt elvesztette a haza nagy költőjét is. De sokan reménykedtek, hogy talán még él. Itt-ott még látták is.

Borús őszi nap volt. Az emberek szomorúan néztek ki az ablakon. A szigeten egy kis halászkunyhó kéménye vígan füstölgött. A vízkőben egy öreg halász lakott, aki magányosan tergette napjait. Most éppen a meleg konyhában fűdögölt, pipájával vígan pófkélt, és tevizet forralt. Kint zuhogott az eső, és csattogtak a villámok. A fák hajladoztak az erős szélben.

Egyszer csak kopogott valaki. Mikor kinyitotta az ajtót, egy cingár fiatalember állt az ajtóban bőrig ázva, és szállást kért éjszakára.

Mivel az öreg halász jószívű ember volt, elszállásolta egy éjszakára. Éppen akkor lett kétsé a tea, ezért megkínálta egy csészével az idegent is. Beszélgettek, és az öreg halász egyre jobban kezdte megkedvelni az ifjút, aki a forró tea mellett elmesélte, hogy őt eldözték, és most ide menekült. Mikor a zuhogó esőben menedéket keresett, és senki sem fogadta be, már majdnem feladta, mikor egy villám fényénél meglátta ezt a kis házat. A beszél-

getés során az is kiderült, hogy Petőfi Sándornak hívják. Az ifjútól csak úgy áradt a szó, az érdekesnél érdekesebb történetek a háborúról, veréseket is szavalt, és a halász figyelmesen hallgatta. Úgy elszaladt az idő, hogy észre sem vették, már a hajnali égbolt a napfestette vöröses-sárgás színből tündökölt. A hold még ugyan látszott, de a napnak első sugarai megvilágították az erdő fáinak a lombját. A kis halászkunyhó lakói pedig csak most hajtották föl a fejüket. A halász és az ifjú csak dőlőkében ébredtek fel, amikor a madarak vígan csiripeltek, és a nap is magasban járt már. Az ifjú ébredt elsőként, és rögtön útra is kelt. Mire az öreg halász felébredt, már csak egy levelet talált, amiben megköszönte a szíves vendéglátást, és sok jót kívánt. A halász meg sokáig nem felejtette el Petőfit, s őrizte magában a tífcot.

Sok évvel később az őregember éppen a reggeli halászátra indult, amikor találkozott a város előjáróival, akik azon tanakodtak, milyen nevet adjanak a szigetnek. A halász is bekapcsolódott a beszélgetésbe, és azt javasolta, hogy legyen a sziget neve Petőfi-sziget. Elmesélte, hogy egyszer régen nála bujdosott Petőfi Sándor, és az ő emlékére hívatnák így. Az előjárók tanakodtak egy darabig, majd arra az elhatározásra jutottak, hogy miért ne hívatnák így.

Hát így lett a sziget neve Petőfi-sziget.

Müller Adrienn 7.c

Újvárosi Általános Művelődési Központ

(A Magyar Írók Nemzetközi Szövetségének Petőfiről szóló pályázatán országos 1. helyezést ért el.)

BAJÁRÓL INDULTAK

Dr. Obádovics J. Gyula

Baján született 1927-ben. Alap- és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. A szállásvárosi és szentistváni elemi után a polgári iskolába járt, 1945-ben a tanfőiskolában tett liceumi érettségi vizsgát. 1945-től a budapesti Pázmány Péter, illetve Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanult, és 1950-ben matematika-fizika szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. Egy ideig a Köznevelés- és Postaügyi Minisztériumban, majd a Műszaki Tanárképző Főiskolán dolgozott. 1952-től a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem adjunktusa, 1964-től docense volt. 1970-ben a Munkaügyi Minisztérium Számítástechnikai Intézetének igazgatója lett, s másodállású docensként az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karán oktatott. 1981-től 1988-ig a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Gépméternőzői Kar Matematikai és Számítástechnikai Intézetének igazgatója és a Matematikai Tanácsok tanszékvezető egyetemi tanára volt. 1988-tól nyugdíjas. Műszaki és természettudományi egyetemi doktor, a matematikai tudományok kandidátusa. A Lineáris algebra, a differenciálegyenlet-rendszerekkel kapcsolatos tudományos munkássága mellett számos szakkönyv, egyetemi tankönyv és jegyzet szerzője.

– *"Nézze utána a Larousse-ban! Keresd az Országban!" – enlgetjük könyveinket, és esztelenk sem jut, hogy a művekre gondolva az embernek nevének mondjuk. Szótlárak alapműve szerzővel estik meg ilyenek. Obádovics J. Gyulával is megtróvni. Egyék könyvét a címe helyett csak az ő nevével nevezik meg olvasói. Legelőször erről kérdezem vendégem. Hogy lett egy matematikai összefoglalóból az OBÁDOVICVS?*

Oklatói pályám kezdetén, az ötvenes éveikben nagyon sok igyekvő, de gyenge előképzettségű hallgatóval találkoztam. A műszaki tanárképző főiskolán és a miskolci egyetemen esti tagozatán évszámiban akadt olyan tanítványaim (szakértségszakiak, kohászok, még négy elemi végzettség bányászok is), akiknek felzárkóztatását a legelőbb matematikai ismeretekkel kellett

kezdenem. Ők mondogatták, hogy jó lenne egy olyan könyv, amiben a legelőbből kezdve úgy van benne a matematika, ahogyan tőlem: hallották. Hogy segítsek, előbb jegyzetet írtam számukra, majd amikor a Műszaki Kiadó 1956-ban pályázatot hirdetett, megírtam: Jódöt bennem egy olyan munka megírásának a gondolata, amely a röviden összefoglalt általános iskolai és a részletesebb középiskolai matematikanyagon túlmenően betekintést nyújt az egyetemen oktatott matematika néhány fejezetébe is. Mintán kidolgoztam és beküldtem az egyenletekkel kapcsolatos részletet, felkérték a könyv megírására. 1957 végére elkészülttem vele. Amikor a tanszékvezető és a rektor hírt vette, hogy írtam egy könyvet, és a kéziratot már át is adtam a Műszaki Kiadónak, hívtak és szívesen kérték, hogy adjunkas léteimre hogy meitem önállóan lépni, s miért nem a tanszékvezetővel, az ő neve alatt jelentettem meg a könyvet, ahogyan ez az akkori feudális rendszerben szokás volt. Ebből csak problémám lehetnek, s ki fog így megvédeni engem — ötvak vagy inkább fenyegettek. Szerencsére már től voltam a dolgon: beadtam, megjelent.

– *Úgy tűnik, nem szorultál védelemre. Az első kiadás hat hét alatt elfogyott, majd elég gyorsan a második is. 1961-ben jelent meg a harmadik kiadás, s akkor az átdolgozásért, bővítésért járó honorárium mellett megkaptam a százszor példány után járó prémiumot is, összesen több pénz, mint amennyit akkorajt a Kossuth-díjjal adtak.*

– *Az Obádovics, vagyis hát a Matematikai negyven év óta a matematikát tanulók bibliája. Alcíme pontosan jelöli hasznódnak követi: Középszintű tanuló, főiskolai és egyetemi hallgatók, valamint műszaki és gazdasági szakemberek számára, gyakorlati alkalmazásokkal. Tudhatjuk, hogy hány példány fogyott már el belőle?*

A tizenötödik kiadásnál német változata is megért két kiadás. Eddig közel négyszázszor példányban jelent meg, és a tervek szerint szeptemberre kikerül a nyomdából a tizenötödik kiadás is. Úgy tűnik, megszerették. Talán azért, mert igyekszem úgy megfogalmazni, hogy aki elkezd olvasni, érte is meg. Egyébként a tudományos dolgozataim írása közben is mindig erre törekszem.

– *Már a harmadik kiadásról szóba átdolgozás említettél. Sokat változott a mű a negyven év alatt?*

Igyekszem folyamatosan javítani, a matematikaoktatás változásainak megfelelően

bővíteni, s jó néhányszor alaposan át is dolgoztam, többek között azért is, hogy a korszerű matematikai irodalomban használt jelölésrendszerhez igazítsam...

– *Baján születél. Legkorábbi emlékeidben hogyan él a szülőhely?*

Nyolcéves koromban a Pásztor utcában lakunk egy egyszerű-konyhába, nédfédes ház-zalékban. De sok időt töltöttem a Darizs utcai öreg Obádovics-házban is, legelőbb az édesanyjammal. Némó csak bunyevácal beszélt hozzám, így aztán két és fél éves koromban, amikor anyám elvitt a Káinzi utca és a Szent Antal utca sarkán álló öreg óvodába, nem is tudtam magyarul. Fél év után kerültünk át az akkor épült új óvodába. A következő stáció a szállásvárosi (ma Rakóczi) iskola volt. Belosics Flóra volt a tanító néni. Így pedagógus volt, szeretet áradt belőle, soha nem szólt ránk hangosan. Úgy a szívenhez nőt, hogy amikor másodikos elemista koromban Szentistvára költöztünk, sava kértem, hogy engedjenek engem vissza. Erről persze szó sem lehetett.

– *Miért költöztetek?*

Anyai nagyanyom meghalt, és Sámán nagyapám azt akarta, hogy a három lányá közül az egyik költözön hozzá családostól. Mi letöltünk azok. Végül remekül éltem Szentistvánon. Nagyapám öreg hozniak a kertje a kámláng nyúl, tavaszot főz az szaladgátunk a bátyámmal, klotgatyában, és majd mindnap pecéltünk. Ez utóbbit a mai napig kedvenc iméltésem.

– *Az iskola váltásba is beletörtődött?*

Nehéz volt megszokni. Hatan szorongtunk egy padban, és a tanító után sem sikerült megkedvelnem. De gyorsan telt az idő, és a negyedik osztály után újra iskolaváltás következett. A szentistváni pap azt tanácsolta a szüleimnek, adjanak a gimnáziumba, úgy még pap is lehet belőlem. Ismert jól, sokat ministráltam, harangoztam. De a polgári olcsóbb volt, a bátyám is oda járt, így oda irattak engem is. Egy fél évig Szentistvánról jártam be, de aztán visszakerültünk Bajára, nagyapámhoz egy másik lánya költözött. Az új otthonunk az Obádovics nagyszülők Darizs utcai háza lett.

– *Mivel foglalkoztak a szüleid?*

Apám kömvissességé volt, az Antalfi, a Puskás és a Szöges cégnél dolgozott, s bár csak négy elemi végzet, jól eligazodott a rajzokon. Emlekezem, mert gyakran hordtam neki oda ebédet, a Túr-emeleknő építésénél munkavezető volt. Földdel is, füve-rosszával is foglalkozott a család, bátyám is abba állt be, amikor befejezte a polgárit.

– *A polgári iskolából hogy értesd magod?*

Erős iskola volt a bajai polgári, de szerettem oda járni. Négy év alatt egyszer sem hiányoztam. Nem is tanultam rosszul. Nagyon jó tanáraink voltak. Hadd soroljam őket: Hódsághy Béla, Lakin Sándor, Ozorai János. Sok szepet tudnék mondani mindegyikükről. Nagyon szerettem a cserkészeket is. Írókés vizsont, hogy bár jól éreztem magam az iskolában, amikor befejeztem a polgári, mégsem akartam továbbmenni. Nyaranta korábban is eljártam már kapálni, belekóstoltam a földműves munkába, bátyámmal fuvaroztam is, és úgy gondoltam, nekem is jó lesz ez az élet. De a szüleim hajthatatlanok voltak: "Neked tanulnod kell!" Így lettem 1941-ben a bajai magyar királyi állami liceum és tanítóképző növendéke. Liceumba íratkoztam ugyan, de mindannyian tanítói képzést kaptunk.

– *A 14-18 éves kor érettkény időszak az ember életében. A jellemünk is akkor formálódik véglegesen. Milyen hatások értek a tanítóképzőben?*

A tanítóképző szellemére akkoriban a népies irányultság volt jellemző. Ebben nagy szerepe volt Varga Károly tanár úrnak. A *minőség forradalmát* tanulmányoztuk Németh Lászlótól, mindent elővástunk a népi írótól, és abban a forradalmi hangulaton szerettem meg József Attila verseit is. A *Nincsen apám, se anyám* után a sok-sok többi. A tankönyvünkben három és fél sor volt róla. A háború előrehaladtával jellemző volt ránk az erősödő németellenesség is. 1944-ben úgy volt, hogy én szavalok a március 15-ei városi ünnepélyen. Az osztályfőnökömmel, Stich tanár úrral meg Simi bácsival (Kemény Simon) kistőt-tük, hogy valami olyat kellene mondanom, aminek németellenes éle van. Így került a választás Sik Sándor *Kidáltás Zrínyire* című versére. Már fenn álltam a város háza erkélyén, amikor egy lőgátmadár meghúította a szereplésemet. Így csak másnap, az iskolai ünnepélyen mondhattam el a verset. Talán a szavaltomnak is volt némi szerepe abban, hogy amikor 19-én a német katonaság megszállta a várost, az iskola diáksága tüntetni akart ellenük. A Zárda előtti közben gyülekeztünk. Csatlakoztak hozzánk a keristák és sok más fiatal is. A mi igazgatónk és a kereskedelmi iskola igazgatója próbált a lelkiinkre beszélni, hogy ne csináljunk őrültséget, vér fog folyni, ha nem megyünk haza, így aztán végül szétszédeltünk. Hát ilyenek voltunk, akkori tanítóképzőseink.

– *Úgy tudom, nem szerettél tanítói oklevelet, hanem a negyedik év után egyetemre mentél.*

Érdekes módon most már én akartam tovább tanulni, és a szüleim elleneztek. Apám azt mondta, először szerezzem meg a tanítói oklevelet, aztán nem bánja, csináljak, amit akarok. Egy olyan családban, ahol még középiskolát sem végzett senki, a tanítóseg az érvényesítés netovábbjának számított. Nem csoda, hogy a szüleim értetlenül fogadták az elhatározásomat. De végül az én akaratom győzött. Nem kis hercehurca után, a mi iskolánkban ugyanis azelőtt még sohasem volt liceumi érettségi. A negyvenes évek első felében tanítóokra volt szükség a vízszacsaló területen, a fűtőiskolákban ezért nem engedtek érettségit szervezni. 1945-ben feloldották ugyan ezt a tilalmat, de szeptember 20-a is elmúlt, mire nálunk is sor kerülhetett az első liceumi érettségire, amelyen mindössze négyen voltak jelöltek.

– *Határozott elképzelésed volt arról, merre tovább?*

Nem mondhatnám. Csak annyit tudtam biztosan, hogy tanulni akarok. Október elején felmentem Pestre, és először a gépészmérnöki karon próbálkoztam. Ott már nem volt hely. Egy barátom, aki testnevelési főiskolás volt, csábított, menjek oda, hiszen jó sportoló vagyok ott a helyem. Valóban volt egy csomó éremem, magasugrásban és rúdugrásban is győzes voltam, az utóbbiból 1947-ben a korosztályomban országos harmadik helyezést is elértem, mégsem halgattam rá, hanem elbújtam a Múzeum körútra, és a ma-

tematika-fizika szakra kértem felvételmet. Nem ment egyszerűen, liceumi érettségivel ugyanis csak a közgazdászati egyetemre, meg a testnevelési főiskolára lehetett bejutni. Amíg nem szerettem meg a kiegészítő gimnáziumi érettségi vizsgát (ez december 13-án történt meg a Fáy András Gimnáziumban), a Pázmány Péter Tudományegyetemen csak afféle puha leckeönnyves rendkívüli hallgató lehettem. A második felvételt végre egyenesbe jutottam.

– *Milyen volt vidéki gyerekként egyetemistának lenni a háború utáni Budapestben?*

Mondhatnám azt is, hogy szörnyű, hiszen ma fogalmak szerint elképesztő körülmények között éltünk, de tulajdonképpen nagyon is jól éreztem magam. Az igaz, hogy a kollégiumban, ahol helyet kaptam, az első télen az ablakon csak papír volt, s bent olyan hideg, hogy az asztalom megfagyott a tojás, enni pedig gyakran csak azt ettük, amit a különböző egyházi segélyszervezetektől kaptunk svájci, dán meg mindenféle más adományokból. E-lőfordult például, hogy egy száztízeres hordónyi paradicsomos káposztán éltünk, amíg el nem fogyott. Ezt az ellátást egészítette ki időnként a hazáról kapott zsír, lekvár és kenyér, amit vasutasokkal küldtek a szüleim. Később, ez már 1946-47-ben volt, hogy egy kis pénz is szereszünk, éjszakánként krumplít válogattunk a Nagycsarnokban vagy havat lapátoltunk. Így éltünk, de humorral fogtuk fel, még élveztik is a helyzetet.

– *Az egyetemen eközben hogy boldogultál?*

A régi után, az új előtt (Fotó: Gyulavári)

Az első két évben főleg a fizika érdekelt. Még egy elméletet is kifundáltam a szupravezetésről. Úgy képzeltem, hogy kísérleti fizikusként majd azzal foglalkozom. Igen ám, de rá kellett jönnöm, hogy arra esély sincs Magyarországon. Az elméleti fizikát is élveztem, és mivel az tiszta matematika, a harmadik-negyedik évben már a matematikára álltam át. Jó néhány nagyzerű előadót volt szerencsém hallgatni. Novobátzky professzor kiváló elméleti fizikus volt. Riesz professzor, aki a második évben Szegedről jött fel, a funkcionál-analízis egyedülálló, no válogatott hallgatóm Fejér Lipót, aki az előadásai alatt voltaképpen egy kellemes matematikortörténetet is elmondott. Szívesen gondolok vissza arra is, hogy egy fél évig Kerékgyártó professzornak is hallgatója lehettem.

– A diplomádat 1950-ben szerezted. A Ki kisértésben vizsgát azt lehet olvasni, hogy 1949-től a KPM oktatási osztályán dolgoztál előadóként. Hogy is volt ez?

Előbb is dolgoztam már. Negyedszázadik Galilaj professzor kérdésére harmadmagammal pályaszövevényeket tanítottam esténként, de 1949 őszén valóban új helyzet állt elő. Míg sem tudom, kinek a javaslatára történt, behívtak a Közlekedés- és Postaügyi Minisztériumba, és felajánlottak egy előadói állást a frissen alakult oktatási osztályon. (Megjegyzem, 830 Ft fizetéssel. Egy középiskolai tanár akkor 460 Ft-ot kapott.) Az egyetemen az ötödik év elméleti előadásai alól felmentett, így teljes erőbedobással véghezvittem az ottani munkát, amely főként az Oktatási Minisztériumtól igazgatásilag átkerült technikumnak megszervezéséből és tantervi kidolgozásából állt. Az egyetemen is hallgattam egy-két olyan stúdiómat, ami ehhez adott valamelyes előismereteket, de az igazi segítséget ez jelentette, amit még a tanítóképzetben tanultam pedagógiából. Két évig dolgoztam a Minisztériumban, de kezdetül fogva az oktatás vonzatát inkább, a második évben ezért is vállaltam el heti hét óra gyakorlatot a műszaki egyetem gépészmérnöki karán, annak pedig szívvel örültem, hogy 1951-ben meghívtak adjunktusnak a Műszaki Tanárképző Főiskola. Ott egy trimestert, három félévet töltöttem.

– Pályából a leghosszabb időt Miskolcon töltötted.

Tizennyolc évet. Egészen pontosan 1952 novemberétől 1970 februárjáig dolgoztam a Miskolci Nehézipari Mű-

szaki Egyetemen. Kezdetben a nappali tagozat matematika gyakorlatai mellett az esti tagozaton tartottam előadásokat, később a számítástechnika és a numerikus módszerek foglalkoztattak leginkább. A Matematikai Tanszéken belül megszerveztem a Számítástechnikai Laboratóriumot, és a tananyagok kidolgozását hozzájárultam, hogy a *számítástechnika és a numerikus módszerek* megnevezésű két tantárgy először a miskolci egyetemen válhasson kötelező tárggyá. Közben programozóként bekapcsolódtam az MTA Kibernetikai Intézetének munkájába, 1959-60-ban kezdtek ugyanis felépíteni az M3-as számítógépet. Gépi numerikus módszerek témakörben levelező aspiráns lettem, megírtam a doktori értekezésemet, és azt fejlesztettem aztán tovább kandidátusi disszertációvá. Az alkalmazott matematikát nem sokra becsülték akkoriban, ezért rendkívül fontos volt, hogy minden részlet elméletileg is kifogástalanul ki legyen dolgozva.

– Mindeközben jegyzeteket, tankönyveket, példatárakat írtál. Hogy volt energiád mindezzel?

Hozzátehetem, közben még családom is volt. 1953-ban nőültem meg, feleségem nyelvtanár. Három lányom van, ma már mindegyik matematikát tanít, de akkoriban kicsik voltak. Úgy működött a dolog, hogy a gyerekek este 8-kor lefektették, éjjel 2-ig dolgoztam, reggel 6-kor keltem. Tíz éven keresztül ez volt a napirend. Aztán egyszer csak azt mondta a szerveztem, hogy ne tovább, és akkor egy fél évet kihagytam.

– Az eddigiekből az tűnik ki, hogy meggyőződésed az egyetemen. 1964-től dekanusként működöttél, és az előszövegedet is rendre sikerült megvalósítanod. Tizennyolc év után mégis hátra fordítottál Miskolcra. Miért?

Valóban sok mindent sikerült megcsinálnom. Amikor odakerültem, Borbély Samu bácsi volt a tanszékvezető. Ő mérnök-matematikus volt, és sokféle klasszikus matematikai műszert beszerezett. Láttam, hogy ennek érdekében az alkalmazott matematika, és támogatott gépek beszerzésében. Később sem nélkülöztem a támogatást, ezért is sikerült a Számítástechnikai Labor egészen jó szintre felfejlesztésem. Sőt azzal is megbízták, hogy készítsem el egy számítástudományi tanszék tervét. Történt azonban, hogy új dékánunk, és ő kijelentette, hogy amíg ő dékán lesz, a

számítástechnika fejlesztéséről szó sem lehet. Korábban csábítottak már Pestre, de addig hallani sem akartam róla, hiszen valóban nagyon jól éreztük magunkat Miskolcon. De ez az új helyzet elkedvetlenített, és a bajt az is tetézte, hogy éppen akkor a házunkat is elajándították. Így történt, hogy végül is igent mondtam a Munkaügyi Minisztérium hívására. A Számítástechnikai Osztályt rövidesen sikerült Számítástechnikai Intézetévé fejlesztenem, amely 1981-ig hat főosztályra végezte az oktatást, információkutatást és szolgáltatást. Mivel az egyetemi oktatást változatlanul szédígyvennem tekintettem, az intézeti munka mellett az ELTE TTK Numerikus és Gépi Matematikai Tanszéken másodállásban továbbra is oktattam a *numerikus módszerek* és a *számítástechnika* tantárgyakra.

– 1981-ben egy utolsó munkaközelváltásra is sor került.

Igen. Ennek az az előnye, hogy akkor már sejteni lehetett, hogy a Munkaügyi Minisztérium megszűnik, és az én 160 fős intézményem is felényire csökken. A Gödöllői Agrártudományi Egyetem éppen akkor keresett tanszékvezető egyetemi tanárt a Matematikai Tanszékre. Meggondoltam az állást, és a hét pályázó közül én választottam. Nagy lendülettel vágtam bele az oktatásba. Rövid idő alatt három vasok köztben megírtam a matematikaoktatás teljes anyagának jegyzetét, megszerkesztettem a szükséges példatárakat, és másokkal együtt megszűntek a számítástechnika jegyzetét és példatárait. Amikor azonban a hatvanadik évem felé közeledtem, közltem a rektorral, hogy gondoskodjon utódlóról, mert ha betöltöm, elmegyek nyugdíjba. Ez 1988. január 1-jével meg is történt.

– Mondhatnám, ez hallatlan. Az egyetemekenél nem szoktak eréjük teljében visszavonulni az emberek. Olykor még eréjük fogytán sem nagyon.

Szerintem anyni történt, hogy azóta nem éjszaka foglalkozom matematikával, hanem nappal. Írtam vagy öt jegyzetet a távoktatási rendszerhez, átdolgoztam a *Matematikát*, megírtam a *Valószínűségelmélet és matematikai statisztika* című könyvemet, amely 1995 óta három kiadást ért meg egyenként 3-4000 példányban – és megvagyok. Legutóbb Szarka Zoli miskolci docens barátommal megírtuk a *Felsőbb matematika* című könyvünket, amely példákval szemléltetve tömören összefog-

lalja az egyetemen oktatott matematikanak az egész anyagát. Szeptemberben fog megjelenni.

– *Most is dolgozol valamin?*

A *Lineáris algebra és differenciálegyenlet-rendszerek* című könyvemet írom. Ez visszatérés a kandidátusi disszertációm témájához. Az eleje és a vége megvan, a most voltaképpen egy olyan áthidaló anyag részen dolgozom, amely szükséges ahhoz, hogy mindenki megértse: a lineáris differenciálegyenlet-rendszereket miért lehet azzal a módszerrel megoldani, amit a hajdani dolgozatomban leírtam. Az év végéig talán ezzel is elkészülök.

– *Munkáid piaci értéke egyértelműen arról tanúskodik, hogy sikeres pályát futtattál be. Tudom azt is, hogy szakmai és társadalmi munkádat Neumann János Emlékéremmel és MTESZ-díjjal ismerték el. Egyéb elismerésben is volt részed?*

Két könyvem nivódiját kapott, és részesültem ilyen-olyan állami kitüntetésben is. Így például a Munka Érdemrend ezüst és arany fokozatát is megkaptam. De a legbüszkébb erre az aranygyűrűre vagyok, amit most hordok. A GATE Gépipénerőnöki Karának végzős hallgatói adták 1986-ban, amikor kiváló tanárnak választottak.

– *A Pásztor utcából indultál, és elég messze eljutottál. Most nem éppen Mikolera gondolsz. Megmaradt-e kapcsolatod a szülővárossal?*

Sohasem szakadtam el Bajától. Bárhol laktam is, a szülői ház mindig hazavárt. Apám a kilencvenhetedik évében járt, amikor három éve meghalt, anyám most anyni, de korához képest jó egészséggel velünk van. Bátyám is Baján lakik. A lányaim is ragaszkodnak a városhoz. Úgy nőttek fel, hogy a nyarakat minden évben itt töltöttük, élvezték a vízi örömeiket: kajukunk volt, én magam kedvemre pecáhlhattam. Jövőik azóta is, nemcsak nyáron, hanem máskor is, szinte havonta. Bár most Balatonszárazsón élünk, az Obádovicsok igazi otthona Baján van. Látod, most is itt vagyok. És néhány hét múlva megint: egy kedves meghívásnak eleget téve egykori iskolámban a "Rákóczi hét" megnyitóján veszek részt.

– *Remélem, hogy ez még nagyon sokáig így lesz. Munkáidhoz jó egészséget és sikert kívánok.*

Bálint László

A szegény halász és az érsek

(2., befejező rész)

1833. május 1-jétől a bérletet Jónitz Ferenc és Kinder Mihály vette át. Pünkösdkor árverést tartottak. Langernek három helyen voltak értékei: Szeremlén, a Sugovica-torokban és a csanádi határban. Az első két helyen nádból, Csanádon nádból is, vesszőből is volt ganyhója áruval tapasztva. Érdekesebbek a tárgyak: vasmacska 10 Ft, vasmacska 16 Ft, négy lovas új bárka 101 Ft (nagymeretű, akár 100-200 méssa hal tárolására alkalmas, faragott, ortókés halászbárka, amilyen nemrég még a Sugovicán is látható volt, nemcsak tárolásra, de lóval vontatva szállításra is alkalmas volt), sugovicai nádkunyhó 10 Ft, egy avit dereglye 20 Ft. A vízárlok Jónitz, Timus István (talán a sógora) és Síbenor István. A feltűnő, hogy az árverésre került 36 tétel között tulajdonképpen halifogó szerszám csak ezek: 1 db vízaháló (nem kelt el), horog háló zsinagol (nem tudni, mi volt, nem kelt el), egy 125 öles vízaháló (1 Ft 15 x) és "egy Nagy Halo Vizat főgni való, amelyet vagy Kalotásn vagy Pesten kellene eladni". A többi az kötél, egrés, bogrács, ladik stb. Az értékek egymáshoz való viszonyán sem lehet eligazodni. A vonóécs vagy a 20 öles alattszó kötél annyit ér, mint a 125 öles vízaháló (a szakirodalom szerint egyik legdrágább szerszám), a vasbogrács viszont háromszorosát! Az árverés teljes bevétele 267 Ft volt, a költségek levonása után maradt 222 Ft. Bérletet elvettek, szerszámait "elkötölték". Mint részecs vagy betibéres halász legfeljebb a mindennapi betevőt kereshette volna meg, de adósságait sosem tudta volna kifizetni. Erre csak egy lehetősége lenne, ha bérletét, felszerelését visszaszerzi, és néhány szerencsés esztendő halászata segít: 1835-ben könyörgő levelet írt az érseknek: a nagy fagy miatt befűladtak a halak, aztán a kolerajárvány miatt a halásztást betiltották, aztán szárazság és kisvíz, majd az orvhalászok kártételei, akik ellen az uradalom nem védte meg, pedig ezt szerződésben vállalta. Azt mondák, maga keressen elég-télelt.

Végül előállt a nagygyűvél: Nagy György uradalmi kormányzó különféle halakat és

2000 Ft-ot eszikart ki belőle, hogy kedvezményt járjon ki számára. Körömöczy udvarmester a feleslegesen beadott hal írárt tartotta meg magának, sőt még a bajai boltokban történt vásárlásait is vele fizettette ki. Hat nevetlen gyermeke van, vagyontól elvesztette, kéri, hogy legalább lakóházát szabadítsák fel. Az érsek természetesen kiadja a levelet kivizsgálásra. Az uradalmi ügyvéd véleménye: a kolera miatt már kapott jelentős béreléngedést, előzőleg sem fizetett rendesen. Nagy Györgyöt és Körömöczy Jánost rágalmazza, nem javasolja a ház mentesítését. Bogóy tisztartó jelenti, hogy kihallgatta Langert, az uradalmi tisztekről nagy tisztelettel beszélt, kivéve kettőt, akik biztatást írásban elégedése ügyében. Mivel már egyik sincs hivatalában, kéri, hogy neveltek ne írja le, ha mégis kell, bízzanak meg más. Hivatalos felszólításra azonban magánlevélben írja: "voit Praefectusunkat és Körömöczy Jánost, volt udvarmestert" nevezi zsarolóknak, akik azzal biztatják, hogy kieszközlök az árenda elevegedését. Körömöczy azt mondta, hogy "ő Hxcellenciájával föl-nappal lévén inkább mint Praefectus segíthet rajta". Neki kellemetlen az egész, senkinek sem akar rosszat, inkább ajánlanak kedvezményt Langernek, mint ezt az ügyet bolygassák.

Langer nem adja fel, újra írt az érseknek: "néhely szerzőlő tisztek ... több ezreket tölem részint kéz pénzben, részint más minőségűekben kütöskarvám" nem segítettek, most "20 évek óta szerzegett ... vagyonkám ... eladtni fognak, beteges feleségem, öt élő árvámmal koldusbotra jut" – előzőleg hal gyermekéről írt. Csatlolja a tolvajhalászátról felvett jegyzőkönyveket azzal, hogy míg az érsegyne bírt, biztatják, most meg a bíróságok költődik, pedig a szerződés 15. pontja szerint az uradalomnak kellene eljárni ellenük.

1838. május 9-én egyenesen a királynak írt: "Felsőleges Ausztriai Császár s Magyar Országi Apostoli Király V. ik Ferdinánd Eő Felsőleghez intézett — legalázatosabb Polymardósa Langer Ferdinánd Bajai adófizető Lakosnak mellyben a Kalotasi Ér-

sekség Csánádi Uradalmi Tisztsege által minden vagyonából kirekesztetvén, ebből a panaszának részrehajlás nélkül megvizsgáltatásáig kegyelmesen elrendelendő, s annak Folytatásban az Uradalmi Ügyészek Hitvese hozománya iránt az Ürsékek előtt támasztott alaptalan keresete terhétől Felmendetni ténthajta eszedezik". Felsorolta a már ismert csapásokat, a nagy fagyást, a szörnyű apályt, a tóságok kiszáradását, a kollektát. Nagy Györgynek ezer forintot kellett ajándékoznia, a bőjti napokon a 6 font hal helyett 30-35 fontot is ingyen követelt. "Körömöcsy udvarmester ... az évenkénti Számtételt alkalmával ... hol két-, hol háromszáz forintokat magának ... lehúzott ... hogy ő csak tehet mindent, ki Bő Excelenciájára oldala körül legközelebb járul". Mikor pedig az orválnások által okozott kár megtérítését kérte, az uradalmi ügyvéd a sok ajándékon kívüli még egy vizst is kért, s hogy ezt nem kapta meg, a bírleiből küldötte, szerzesmaint csekély áron elkötyöltatta. Sőt, a csánádi bírót, aki egy orválnást 12 pálcával fenytett, meg akarta botoztatni. Végül felesége hozományát is pór alá vették. Az ésekshez írt levelére bár jogorvoslást ígérték, csak további zaklatás következett. A kérvény persze visszakerült Kalocsára kivizsgálásra. Spech Lajos uradalmi ügyvéd heveven tiltakozik a vád ellen: még Kalocsán sem volt, mikor Langer bírót lett — (Langer nem is ezt írta) — sőt nem is ismerte, míg tartozásai miatt fellépni nem kértyszerülte ellene. Langer mutassa be a vizst kérő levelet, a csánádi bírót hallgasson ki minden Langer idejéből való bírót és cskót. Passzot tesz az úrszéknél is, mivel Langeren már pénz nem vehetnek be, kéri rágalmazásáért megfenyítését.

Mivel a szerződés szerint az asszony is felel minden vagyonával, annak lefoglalása jogos volt. Most Langeré megadja, hogy kézigyegy, vagy ahogy mondja "kezevonyásat" a szerződés alá tette volna (íráni nem tudott). Bogvó uradalmi tiszt csak annyit tud, hogy a férfi elvitte a szerződést, hogy feleségével aláírassa, de most már nem tudni, ki tette oda a keresztet.

A bajai uradalom ügyvédje levelében tájékoztatta Spech Lajost. Behívatta Langert, aki szóban és írásban "elég vakmerően jelenti ki, hogy a Leg Főbb Helyre nyújtott folyamodvány kitétek az ő akaratjával és meggyőzésével szerkesztetett, magára vállalván az egész rágalmi iránti felelősség süllytát, őtet és nem a szerkesz-

tőt lehet felelősségre vonni. A vizra iránti levelet — bár annak voltát nem tagadja, tudta, mert is erősíti —, de előadni nem szöve, mert elbányta."

"Alább írt ezennel Bizonyoságot tészek arról, hogy azon leg alázatosabb folyamodványt, melyet Eő Felségséghez legkegyelmesebb Koronás Fejedelelemhez Bétsben az 1838 dik év nyár szakkzába fel küldöttem — melynek tartalmai a Kalocsai Érseki Uradalmi Tisztseget is megkérősitattasom tárgyában illeték: mondom azon folyamodványt szöru szöru az írő-toll alá, ön magam diktáltam, s annak legkésebb foglalatyt is tudvén, ugyan azok teljes akaratommal, s meg egyésszel meg történtek — melyeket már egyszer a Sz: Istványi Tisztzatú Úrnak is írásban adtam —, de ő Excelenciájának is, hozzám tett kérdéseire — szóval megmondottam. Költ Baján Januárius 14 dik 839 Langer Ferdinánd Perencz." Ezek szerint az érsekkel is beszélt. A kérvényírás ódiumát azért kellett vállalnia, mert a tényleges író is bajba került. Spech írja: "A legfelsőbb helyre bé nyújtott folyamodás írója azon igen ösméretes Szabó Gábor, aki az 1837-ik csetzendi szerencsétlen Szeremlyei Zendület azon vékes Czébilv Szekesszette, hogy ott magát Győzönek tettehesse, de midőn elégsé szemtelen volt magát a község által az uradalomnak illy minőségben bé mutattnai a község az ő választatásul eltitaltott. Bölcsen fog emlékezni Tettes Uraságod is, hogy vizsgálatkor mennyire terhelte, tette Szabó Gábor, minémű vakmerő koholmányokkal Bécsi Szerve kötettesse felül ámította a Szeremlyei lakókat?..."

A csánádi tanács kivizsgálta az orválnások esetét: 1830 elején Matkó János volt a bírót, ki most esküdött. Emlékszik, hogy az akkori nagy téiben öreg Hanák János számadó csikó, ki hét éve meghalt és János fia, ki most is esküdött pásztor, kocsival kimentek a keményen befagyott halászóvízhez, létek vágya egy "tsékly merereget hálóval halégtattak sikeresen" /A vastag jégen vágott lékhez töménytelen hal gyűlt össze, hogy levegőhöz jusson, ezért egyszerű merítelő is több mázsa halat lehet kifogni. /Mereregetés közben Langer legényei tetten érték őket, kocsijukat, lovaikat elvették. Langer a bíróhoz ment azzal, hogy visszaadja a zilogot, ha a bírnők 8 forintot fizetnek és 12 pálcáitást kapnak. "Melybe midőn a tolvaj halászok tsak hogy minál hamarabb és röviddebb úton Jóságigokhoz jutassanak, örömet is megegyeztek volna

(micsoda örömt!) a szerént exegnáltattak". A visszadott lovak közül az egyik mindjárt megdögölt, amit a tulajdonos annak tulajdonított, hogy a halászlegények "Lovait szeme látra is annyira csigázták és kineztek, hogy még vasas velával is titöték és szurkálták őket." Panaszával Spech Lajoshoz fordult, aki csak akkor értesültvén az esetről, szóban neheztelenyezte, hogy a bírót kötelesség szerint nem tudata vele mindjárt az esetet, "de hogy a Bírót 12 pálcza ütésekel akarta volna azért büntetni, a vagy tsak azzal fenyegette volna is, az egy pálda nélkül való becseült sértő s méltán büntetés érdemlő Hazugság". Ismerjük az 1830-as beadványt is, melyben Hanák István ökörcsordás kérelgetéit eldögölt lovaírt.

A sok fellebbezések nem volt foganatja. 1840. február 3-án tartott úrszékek alkalomával a kalocsai érsekségnek megírték az 5051 Ft 16 x-t, a hitelezők listáját a hatodik helyen. Klovasitzky Péter érsek halála miatt a végrehajtást csak 1846 nyarán foganatosították, de mindössze 4699 Ft 13 x folyt be, amiből az első helyen állókat elégtették ki.

A sors fricskája — bár az akkor már halott Langer Ferdinándnak ez nem volt vigasz —, hogy az uradalomnak egyetlen krajcár sem jutott.

Solyomó Ede

Olvasói levél

Olvasónkat, az írószágyi Maynooth Egyetem könyvtárigazgatóját a dr. Kiefer Ferenc akadémikussal kösült, lapunk decemberi számában közölt interjú indította az interjú készítőjének címzett alábbi levél megírására. A szemlély emléik egy rég letitnt kort is felidéz.

Hügom elküldte a Bajai Honpolgár decemberi számát, ebben olvasom Kiefer Ferivel készített jó interjúját — örömmel. Ferre kisdíkként föltöztem, hügát, Médit is igen kedveltem, edesapjuk jó apómmal gyakori és szíves zleteli kapcsolatban állott.

Volt egy epizód Feri életében, amit ha tudott, el is fejejtett, de érdemes visszamelekezni rá, mert fenyvőszó alá helyezi az 1950. év kemény őszének egy lobogó vasnakp délelőtjtét. Mikor, két évvel annakelőtte, a cisztereket szétvártak, Feri, akkor könyvtáros, menteni akarta a

könyveket. Engem is megkönyveztett: elvinnék-e néhányat. Olyan könyveket kértem, amelyek az egyház szociálpolitikáját világították meg. Így jutottam három, barna papírosba csomagolt kötethez, rájuk a III. Béla Gimnázium pecsétjével és — belüli, az előzőlapon — Kiefer Peri nevével, amit ő maga írt a kitérteke ceruzával. Talán azért, hogy a kölcsönvevőket emlékeztesse, kinek kell majd, alkalomadtán, rendszerenyhiltlen a könyveket visszaszolgáltatni.

1950-ben átiratkoztam a III. Bélából a pesti Eötvös Gimnáziumba, mely helyileg sem volt messze nagyszénem Madách utcai lakásához, ahol szállást kaptam. Könyveim egy része velem utazott Bajáról Pestre, többek között a három kölcsönkönyv is, melyek az ívegvártás központi könyvszekrényben nyertek elhelyezést. Egyszer aztán jöttek a népevelők, ugye emlékszünk rájuk? Mint ahogy számos iskolában kötelező lett a reggeli Szabad Nép-félóra, úgy a párttagok és a pártönkivüliek jelentős számát arra ösztönözték, hogy vasárnap délelőttönként bekopogtassanak vadidegen házakba, és a bentlakókkal politikai kérdésekről elbeszélgessenek. Voltak közöttük jóhiszemű

és főleg megfáradt emberek, háziasszonyok, akik szemmel láthatólag utáltak a rájuk váró szemfényvesztést, de voltak valódi bürgő mócsingok is, akik eszachval szimatolták, hová tette be az "ellenesg keze a lábát".

Nos, miközben serényen feleltem egy ilyen úr vonalas kérdéseire, olyszemre kiszúrta a ciszter könyveket polcunkon. Először elápadt, majd elvörösödött: "Kitől kaptá az elvtárs ezeket a könyveket?" — már lapozgatót is egyben, növekvő undorral.

Ez egyszer nem vesztettem el léleljelelletemet. Kikaptam a könyvet a kezéből, és megragadva a másik kettőt is, berohan- tam a fürdőszobába a vödörért. Aztán ki az erkélyre. Ott kiszagattam a könyvek elejét, előzékajáikkal egyült, gyűjtést csináltam belőlük, és a három könyvet azon nyomban elégettem. Külöföld könyvtárgyigazgató kollégáimnak ezt a tettet soha nem fogom bevallani, de valahogy mégis büszke vagyok rá. Hiszen, ha ezt nem tettem, Kiefer Ferenc életének egy kockája másként alakulhatott volna.

Kabdebő Tamás

FRÁTER ANIANUS

In memoriam Tordai Ányos

*"Ha rádöbbenek, hogy meghalhatok,
Mielőtt aqyam terméskét behorátam,
Mielőtt, mint dís csárók a magot
Mégelőzöm magam torony
könyvhalomban..."*
Kéats

Vizek tavaszi illatát hordozó szél suhan végig a keskeny utcán. A gimnázium megújult főbomlokzata és a templom között elsurranva meglebegteti a szoba függönyét. Barkák fanyar-keserűs aromája vegyül a vén Duna üde lehelletébe. A fráter felpillant a szálkós betűkkel már telerőt árkus papírról. Fáradt tekintete megpihen a torony sisakján, melyet megáranynoznak a hanyatló nap nyessét sugarai. Szimbólum — dányogi elgondolkodva. A napszak és életmenetének különös találkozása.

A szerzetesesterek legfeljebb viselkedésének megváltozásából vehetik észre, hogy lelkében valami nagyon megváltozott. Anianus aya termete szálás, megjelenése egy nagy egyéniség charme-ját su-

gározza, hangja a régi, férfias koloratúrával zeng a termekben és folyosókon. De belül, belül mindezen megváltozott. Ötvennyolc éves, 1937 márciusára lapozta át az asztali kalendáriumot. Ezen a tavaszon azonban a sors titkos sügását véli hallani. A ciszterci rendben töltött négy évtized számos külső díszsel ruházta fel.

Ám most nem igazgató úr, tanügyi főtanácsos vagy érsekek, főispánok bölcs tanácsot adó szürke emencianusa. Csupán magányos, didergő lélek, aki Itene előtt számot vet életével, önmagával. A bordáiv kosarában, ott, bal oldalon, időnként tompa szorongás nehezedik az élet fűkötő centrumára. Siessünk. Alkonyodik már, kúsznak az árnyak, nő a homály. Anianus átfújja a sűrűn telelert oldalakat, szeme elkap egy-egy mondatot: "Élmsőt a tavasz... el a nyár... az ősz is vége felé jár... alkonyodik... leszámolok. Össze-gyűjtöttem írásaimat. Ezek életem legértékesebb kincsei, megteremtésük voltak legszűkebb órái, s ha Isten engedi, késő vénségemnek is ők lesznek a legkedvesebb emlékei. Azután? Egyik sem: monumentum aere perennias... Sorsuk az, ami a magam."

Anianus testvér, akinek emlékét dr. Tordai Ányosként őrzi a III. Béla Gimnázium iskolatörténete, 1924-38 között volt igazgatója az intézetnek. Nevét illetően kétszeres szökevény. Keresztneve szerint Tolva; ősrégi, megbecsült családik viselik Felső-Magyarországon e nevet. Rendírsai sem tudják megmagyarázni, miért cserélt fel a Horthy-rendszer idején eleve gyanús hangzású, má-magyar ízl Tordaira. (A 20-as évektől kezdődően ugyanis államilag sugalmazott és divatos szokás a névmagyrosítás.) Másrészt rendi nevét — mely eredetileg a latin Anianus volt — Ányosra változtatja. Ez utóbbira van magyarízát: a Héjőcsabán született szerzetesánár egyik meghatározó jellemvonása az ősi magyar törzsohöz való ragaszkodás. Az 1879. augusztus 3-án induló életpálya az egri ciszterci gimnáziumba vezet, ahol 16 éves fejjel dönti el, hogy belép a rendbe. Egyetemi tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetemen végzi, teológiát a bécsi Pazmaneumban hallgat. 1902-ben, pappá szentelésével egyidőben szerzi meg a magyar-latin szakos tanári diplomát. Pályáját kettős szellemi vonzás erőterében kezdi meg. Költői hajlamai már diák korában bontakozni kezdenek. Először versei tizenhat évesen írja. A bibliográfiai adatok szerint nyomtatásban elsőként Jette fogadásia című verse jelenik meg a Katolikus Szemlében 1900-ban. A Vatikán kertjében c. verse ugyanebben az évben a Magyar Szemle oldalain lát napvilágot. Az a tény, hogy a szikadelő első évtizedében mindössze hat verset publikál, arra utal, hogy a fiatal tanárnem a lírában találja meg önkifejezése igazi területét.

A budapesti egyetemenről más irányú szellemi késztetést kapva lép az egrí gimnázium katedrájára. A XIX. század irodalomtörténetének nagy örege, Gyulai Pál professzora volt Tordának. Gyulai Arany, Petőfi költészetének, a reformkor irodalmának legjobb ismerője. Bár frólí ambíciói hosszan kísérik el a fausti korát is meszeze meghaladó életpályáján, igazi önmegvalósítást a kritika és irodalomtörténet területén találja meg. Választott tudományának éles intellektusú, hatalmas lélegzetű, kiváló tollú műveleje. Tanítványait valóságilag lenyűgözi a nagy professor lobogó szelleme. Az aggasztán felügyel tehetőség klerikus hallgatójára, és érdekfűdés az irodalomtörténet irányába tereli. Tordai műveinek legteljesebb bibliográfiáját a ciszterci Zircon mfkönd rend történetébe, Hervey Levante állította össze. Közlése szerint 1900 és 1938 között kilencvenhárom prózai írást és tizenkét költői jellegű hosszabb-rövidebb publikációt jelentet meg. Prózai művei közül tizenhárom saját vagy társszerzővel megírt tankönyv. Ez utóbbi tevékenységéért meg is rója Brisits Frigyes, aki lényegesen nagyobb talentumnak ítéli Ányos testvérét annál, hogy tehetőségét középiskolai tankönyv-írásba ölje.

Tordairól írt megemlékezésem elsődleges célja e nagy és színes egyéniség tanári portréjának felvázolása. Szerencsénkre pályafutása három szakaszról részletes és éles megfigyelésekben gazdag forrás áll rendelkezésünkre. Mivel a három pályatükör megajzolja 10-15 év élettelődással készült feljegyzéseit, az összehasonlítás és kiegészítés útján a III. Béla Gimnázium hajdani igazgatójának pedagógiai életműve rekonstruálható.

Brisits Frigyes Pécsért 1904-1908 között volt tanítványa Tordának. Érekeses egyéniség. A Mázán született, zsidó származású, katolizált diák a magyar irodalmat az érettségét megelőző négy évben tanulja a fiatal paptanártól. A szeméret eredet megemlézése azért szükséges, mert e faj különleges fogékonyságot mutat a százdövényes terjedő forradalmi eszmék és azok irodalmi áttétben való megjelése iránt. Szekfű Gyula hatalmas perspektívájú munkájában, a Három nemzedékben részletesen elemzi e kultúrtörténeti jelenléget. Brisits nézőpontjának precíz betéjolása azért szükséges, mert ennek alapján értékelhetjük Tordai iradalomszemléletének a századelőn pap-tanári körökben véltetőleg egyedülálló mo-

derességét. Brisits később a ciszterci rendbe lép, és a szerzet egyik legjelentősebb tudományos pályát betető tagja. Bár hírnevét főként Vörösmarty-tanulmányainak köszönheti, rendkívül széles körű irodalmi tevékenységet folytat. Egyetemi magántanár, 1934-től az MTA levelező tagja. Miután 1949-ben politikai okokból akadémikus címetől megfosztják, az új minősítési rendszerben 1957-ben megszerzi az ún. nagy doktori fokozatot. Pécsi gimnáziumi tanárról írt visszaemlékezése posthumus műként jelent meg a Janus Pannonius Tudományegyetem kiadásában (1993). Az élete alkonyán ifjú korára visszapillantó aggasztán üde frissességgel idézi meg bő fél évszázad távolából kedves tanára alakját. Az ifjú Tordai pedagógiai eredőjét legteljesebben Brisits sorait citálva adhatom vissza. Az idézet annak a passzusnak a töredéke, melyben azt magyarázza el pontokba szedve, hogyan kedveltette meg tanítványaival az irodalmat.

1./ Gyönyörű előadás. Igen, előadást Ezt a fogalmat így veszem ahogy van, ahogy valóságos éle a nyilvános szellemi élet katedráján. Nem szónoklás ez, nem is patetikus színyalás, hanem megvilágítás és bemutatás...

2./ Ezt az előadást forrealig fokozta csodálatosan szép hangja. Ahogyan ezt a hangot kezelte, ahogyan ezzel a hanggal prózát avagy verset olvasott, ahogyan ezzel a hanggal mondatának megadta a numerizitást, mondat-ritmust, ahogyan ebben a hangban, ennek változataiban megjelenített egy lelki állapotot, azt nem lehet elfelejteni. Néha önkéntelenül is lehunytak a szemünket, és minden tudomány szolgáltatól elválasztottuk ezt a hangot, a így önmaga zengésében, hullámzásában, vonulataiban, színeiben és pompájában, férfias koloratúrájában élveztek.

3./ Mindezeket az esztétikai velejárokot és indítékokat különösen egyénítette Tordai Ányosnak egy egészen költői adottsága: költői képzelete... Tordai Ányos nem tudta magában elszigetelni a költőt. Mindig és mindenhol költő beszélt a költőről... Ezzel a költői tehetséggel rendkívül elevenné, színössé, életszerűvé tudott tenni egy irodalmi alkotást."

Brisits tanulmányában hajszálpontos, beleérző analízissel mutatja ki, hogy a pécsi tanár az irodalom ítéletének legbelső titkaiba avatta be tanítványait. Tudatosítja, hogy az irodalmi alkotás nem akkor kész, mikor az alkotó műve végére kirakja a

pontot, hanem akkor, mikor a befogadó közegben kitéjlesedik a művészi látomás. Bevezett tanítványait a szelektálás művészetébe: miként válasszuk el a csak egy korak szülő sikeradarabot a minden időnkön üzenetet hordozó, klasszikus remekműről.

1906 határák Tordai, a magyar irodalmának és az új hangokra fogékony olvasók számára. Az év a friss élményen való felfogóság, felháborodás, elutasítás és parázs viták korát nyitja meg. A két könyvével még az ismeretlenség homályában maradó Ády "Új versek" c. harmadik kötetét így robban a magyar irodalmi közéletben, mint a bomba. Az Aranyon, Vörösmartyn, Petőfin iskolázott, Gyulai esztétikáján csiszolt nemzedék számára az új versek forrealig pongyolák, nyelvezetik nem eléggé választékos, néha egyenesen parlagi. Az igazi megbotránkozást azonban a tartalom kelti. A költő oly hetyke-szilajsággal támad kultúrikan tisztelt értékekre, mint egy ősmagyar lovascsapat. Forradalmisága idegen, titkos tölfézeszek zsarútkólói izzik. Erkölcisi szabadság időként teljes amorolításp fajul. Mindez a reformkor irodalmát és az erkölcsi világrénd tisztelaten alapuló habitusát egyén számára elfogadhatatlan. Csakhogy... csakhogy a vajt fillé, elfogulatlan olvasó számára kétségtelen: ez a bizonyos, vad zseni istenidőltotta tehetőség. Dévényeml csupán "új idők új dalaival" tört be, de a szilaj hangzatok diszharmoniaja felett egy rendkívül költői látomás tornyosul. És a Pandora-szeleence viharait kibazabító Ády mögött sorjázik Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád és a Nyugat nemzedéke. E poéták saját és Ádyénál szellebb költői életművek megalkotásán túl műfordításaikban, Baudelaire, Verlaine, Rimbaud csodálatos világába vezetik be a versbarátot. A francia líra óráisai kontinensnyi világot nyitnak meg a szellem új felfedezőinek, és olyan területekre hatolnak be a nyelv erejével, melyekről évezredesek Európának sejtelmé sem volt. A költőzet lélekrendítő új látomásait a Nyugat nagy nemzedéke közvetíti a magyar olvasónak. Csakhogy az 1900-at követő években mindez még "jokolan kívüli, nem szentesített, tankönyvtelen irodalom". A század első évtizedének magyar tanárai — és ez a szerzetesekre fokozatosan érvényes — a választás kényszerre előt állnak. Az említett poéták egy része — Ády, Baudelaire, Verlaine vagy Rimbaud — életvétele és képzelete messze kilép a polgári erkölcs mezzgyéi

közül. A vad kilengések élményanyaga írások egy részébe is átszűrődik. A kor morális értékek tiszteletére nevelt magyar generációi kibékíthetetlen ellentmondást látnak a "rossz életfil" poéták sorsa és a műveikben foglalt művészi értékek ellentétsége között. Ekkor lép előtérbe a pécsi ciszterci pártán irodalmi életrajza és rendkívüli szellemi toleranciája. De adjuk át a szót a kortárs szemtanúnak, Brisitsnek. "Mit tegyen az iskolás?... Ki tiltja ki?... Úgy gondolom, hogy Tordai Ányos e ponton lett a legnagyobb, szinte gondviselészerűtől kildetésű tanár. Mindig világos és biztos felelete meglátja: itt új irodalom-alakulásról van szó. Szívem üti Ady nagysága. Minden új író ismer. Folyóiratokat járta át Vajon az ő útja merre fog vezetni?... Tordai Ányos a legkitűnőbb eszközökhöz nyúlt. Nem zárkózott el ettől a forradalmi iránytól új mozgalomtól, hanem ő maga közvetítette diákjainak. Elméletileg is ő az elsők egyike, aki amellett foglalt állást, hogy a tanár maga vezesse be az ifjúságot a modern irodalomba."

Álljunk meg egy pillanatra, hogy Brisits értékelésén elgondolkozzunk. A mai olvasónak furcsa lehet, hogy érdemlil tudja be olyan író nagyságának elismerését, akinek nevét a nemzet tisztelete ország-szerte utóak és terek százáinak fúltra írta fel. Csakhogy mindez 1910 előtt történt. A kortárs nagyságot az adott időben felismerni: csak kiemelkedő intellektusú egyének ritka adottsága. Főként, ha a szentesített előítéletek vagy szemléleti korlátok fölé kell emelkedni. Nos, erre volt képes 1906-ban Tordai Ányos.

Tanári munkásságának leghosszabb időszakáról, a bajai periódusról két visszaemlékezés áll rendelkezésünkre. Dr. Deáki Sándor hajdan tanítványa, városunkban pedig tanítársa volt Tordainak Magyar-latin szakos oktató, akinek pályaválasztására orientáló hatást gyakorolt a nagy formátumú tanár-irodalmár személyisége. Dr. Schwalm Pál nyugalmazott gimnáziumi igazgató szintén tanítványa Tordainak, ám jóval később az érettség előtti éveken, 1937-ben. Schwalm tanár úr az egyetemen egyik szakjával a nagy úrt választja. Ez a döntés merckansámba bizonyította a ciszterci szerzetes szuggesztív egyéniségének, mint Brisits és Deáki irodalmárrá válása. A nyolcosztályos gimnáziumba beiratkozók kisdíák ugyanis jóformán magyarul sem tud. Vasköztől hozott, sváb dialektusú anyanyelve pedig a né-

metórákon sem jelent előnyt. A nemzeti-ségi környezet sajátosságát türelemmel toleráló ciszter-atyák jóindulata segíti át a vasszorgalmú diákok a kezdet nehezé-lyein. Irodalmi kiművelését a felső osztályokban végző Tordairól így ír: "A magyar nyelvi és irodalmi tudásomat Tordai Ányos osziszolja ki, így lehettem később magyar szakos gimnáziumi tanár." Érdekes egybeesés köti össze Brisits és Schwalm hamadévszázados időtávúlati megfigyeléseit. Mindketten úgy vélik, hogy az irodalmat oktató szerzetes az esztétikai értékelés sokkal szélesebb bázisú alapjait építi ki tanítványai szellemében, mint az egy tárgy lehetőségei alapján elvárhatnák. Úgy látszik azonban, az idősebb Tordaiiban érlelődik egy tanári praktikum. Tapasztalhatta, hogy növendékei nem mind képesek követni szelleme szárnycsúcsát a nagyobb magasságokba. Akkor legalább tanulják meg a szabatos, magyaros, világos stílus elemelét! A gimnázium folyosóján 1937 táján nyelvhelyességre nevelő feliratok tarkították: "Hozni, jönni ide lehet, vinni, menni oda kell!" A tuacnyál tace-pao a magyar nyelvhelyesség alapvető törvényeit sulykolta.

Dr. Deáki nekrológja részletesen méltatja Tordai irodalmi munkásságát. Az életműnek van egy olyan része, mely pedagógiai szempontból is jelentős. Az iskolai színjátszás nemes hagyományainak életre keltése céljából négy színdarab írásához is hozzáfog. A Petőfi és Toldi csak töredék marad, az Imre királyi és a Tinódi azonban befejezett munka. Mindkettő több előadást ér meg; a Tinódi hődt országszerte. "Olyanok ezek a darabok, mint szétszórt lángok – írja Deáki – mindenhol ... a hazaszeretet mélylájja alá gyújtanak tüzet."

Tordai igazgató materiálisan legmármadabb alkotása a III. Béla Gimnázium épülete. Az I. világháború után az iskola tanulólétszáma megközelít a 400 főt. Az akkori épületek alapterülete alig 47%-a az iskola jelenlegi (Frankel nélkül számított) épületének. Tordai energiája, állhatatossága végül legyőzi a miniszterium ellenállását. Klebelsberg kultuszminiszter Walko kiltügyminiszter társaságában érkezik Bajárra. Az excellenciás urak látogatása azonban kétes értékű megoldást eredményez. Klebelsberg ugyanis a Déri-kert ma katonasírok borította platóját szemeli ki az új gimnázium építési területéül. A parkalapító eredeti szándékával ellenkező miniszteri választásért sem a város vezetése, sem a kolostori csend

éltő atyák nem lelkesednek. (Az iskolán kívül itt épülne fel az új rendház is.) Bár az építkezés másfél millió pengőre fedezte elvben biztosított, Stéves luza-vona kezdődik. Az új iskolával szemben a városi közgyűlés olyan előfeltételeket szab, melyek olca legfeljebb csak valószínűsítik. Ragaszkodik a bajai "tanulók korlátlan felvételéhez". A városi közgyűlésre nyilván számottevő befolyása van a szellemi és gazdasági téren jelentős atyjú bajai zsidósággnak. Az 1920-as XXV. törvény az egyetemeken már bevezette az izraelita vallásúnak számlékos arányú limitáló numerus clausus. Vélhetőleg a kulturális értékek, az iskolázottság iránt fogékony zsidóság tartott attól, hogy a kétharmadban állami támogatásból épülő gimnáziumban már kétfélepon is érvényesül a diszkrimináció. Aggodalmak ezáltal alap nélkül. A ciszterciek mindenkor a tudás alaposágot és nem a felekezeti hovatartozást vizsgálták. Szerfelett meggyőző adatot közöl erre vonatkozóan kitűnő iskolatörténetében Bálint László. A gimnáziumban az oktatást 1879-ben veszi át világi tanároktól a rend. A tanulmányi fegyelem tekintetében igényesebb atyák követelmény-színvonalát jellemzi, hogy az 1886-ban érettségiző osztály létszáma hat tanulóra olvad. Közülük öt izraelita... Az omnizós érettségizőtől Tordai iskolapítói akcióját kétségkívül 40 év választja el, de számon adatunk van arra, hogy a ciszterciek szemléletile felekezeti tolerancia tekintetében még az emberséget próbáló 1944-es évig sem változott.

A felvívződés kultúrpolitikai csúszaróás végül kompromisszummal zárul. Az új gimnázium a régi helyén, annak átalaadtásával és lényeges bővítésével épül meg. A telket a Risztes-ház megvásárlása útján kb. kétszeresére növelik. Meghosszabbított oldalszámyst és impozáns tornatermet emelnek az új funduson. A főhomlokzatra második emeletet építenek. A gimnázium előadótermekekkel, szertákkal, új könyvtárhelyiségekkel való kiegészítése a korszerű oktatás tárgyi feltételeit is megteremti. Rendtársainak visszamelelézése alapján feltehető, hogy az építkezés éveinek pszichés terhelése nagymértékben járul hozzá a különben robusztus alakú Tordai egészségének megrendüléséhez. A váratlanul bekövetkező tragédia azonban csak részben hozható okozati kapcsolatba korábban felismert betegségekkel. 1937 decemberében már súlyos panaszai

lehetnek, mert kivizsgálásra a budapesti Herzog klinikára fekszik be. Bár a sűrűsödő és miad súlyosabb falladái rohamok valószínűsíthető, hogy előrehaladott keringési betegségben szenved, a klinika orvosai diagnózis felállításra nélkül bocsátják el betegüket. 1938. január 5-én tér hazs. Jóllehet, aggodó szerzetestestvérei látják az elesettség jeleit, elhárítja az óvó kíméletet, és ereje végső megfeszítésével ellene szegül a halálos kórnak. Nem sokáig. Elérkezik január 16-a végzetes délutánja, és egy minden korábbinál erősebb roham dönti ágyának. A megdöbbentő hír másnap délelőt bejárja a várost. A gimnázium tanítási szilnappal gyászolja igazgatóját.

Práter Anianus tíz hónappal korábban még paplira vetette a közeledő vég su-

gallta sejtelmeket. Utolsó óráinak gondolatait már nem jegyezte le. Nem tudjuk, hogy az írói talentumát ki nem használó restségen háborgó lelke megnyugodott-e, végigpillantva az általa kiművelt elmék ezreinek sokaságán. Csak remélik, hogy lelke reddt kisimitotta az a békesség, mely az általa is oly sokszor megidézzett költői varázsból árad:

*"Ha majd a számonkérő óra száll,
Uram foáádése nem lesz-é kemény?"*

... Senki sem vízzen

*Méltó munkát Elé. Csak tünd szelíd
igáját, úgy a jó. Hisz Ő a szent
király."*

MILTON

Dr. Dániel József

A FÖLD NAPJA ÁPRILIS 22.

(Dr. Richnovszky Andor, az öt évvel ezelőtt elhunyt bajai biológus gondolatait a Föld Napja alkalmából közöljük. Ez az írása földijével, Marosfalvi Antal szombathelyi festőművésszel éveken át folytatott levelezéséből került elő. A biológus és festőművész levélváltásai, valamint Richnovszky Andor összegyűjtött, kapott leveleit a bajai Türr István Múzeumban helyeztük el.)

Schmidt Antal

Fotó: Gyulavári József

Richnovszky Andor

Ha lehetne...

Ha lehetne
tölgy szeretnék lenni,
hatalmas lombot növeszteni,
menedéket adni és árnyat
embernek, állatnak, de főleg
a madárnak.
Tölgy szeretnék lenni,
ha lehetne.

Ha lehetne
patak szeretnék lenni,
tajtékozva rohanni, sietni,
halakkal csendben beszélgetni,
üdítő, tiszta ital lenni.
Patak szeretnék lenni,
ha lehetne.

Ha lehetne
napsugár szeretnék lenni,
lúgyan simogatni, melengetni,
virágot nyitni és termést érlelni,
örömet, fényt árasztani.
Napsugár szeretnék lenni,
ha lehetne.

Ha lehetne
farkas szeretnék lenni,
kiverten, üldözve kóborolni,
meg nem alkudni, szabadnak lenni,
éhezve, fázva is önmagam lenni.
Farkas szeretnék lenni,
ha lehetne.

Ha lehetne
csak ember szeretnék lenni,
mindig veled maradni,
kéz a kézben kóborolni erdőn,
virágos réten, egymásért élve,
egymásért érezve és remélve,
szeretve, ölelve, örökre.
Csak ember szeretnék lenni,
ha lehetne.

Baja, 1985.

BAJAI ARCKÉPCSARNOK

NAGY ANDRÁS (1898 - 1979)

Budapesten született, a józsefvárosi Práter utca 74. sz. alatti házban 1898. november 5-én. Édesapja, Nagy Ernő (1874-1962) asztalos, művezető volt Blander Henrik asztalosüzemében. Édesanyja Zofília Aranka (1874-1907). Alig volt egyéves, amikor a nyolcadik kerületi Szesszyár utcába mentek lakni. Ott éltek ötéves koráig, ott született Ilona húga 1901-ben, majd öccse, Ernő 1902-ben. Emlékezete szerint onnan jól lehetett látni a budai hegyeket és a Gellért-hegyet. Megőrizte annak emléképet, hogy a Baross utcában a villamos már járt akkortájt, de a közúti forgalom még látványos járműveken zajlott, s azt miként szoktatták beviselésiokora oly módon, hogy kezdetben óvatosságra inték, mit kell hoznia. Édesanyja, aki varni tanult, nemcsak magának és gyermekeinek, hanem nyolc élő testvérének is varnta a ruhákat, nagyjénél ez azt sokszor juttat hozzájuk. Amíg anyja varrogatott, András fia gondatlanul játszadozott a bérházi függőfolyosón és az udvaron. A játékok csak akkor hagyták abba, amikor megérkezett a verkűs, és kerekéken guruló sánkáját meg nem szólaltatta. Amulva haligatta a kintornát, és bűmúta, amint az asszonyok a gangról ledobálták a papírba csomagolt krajcárokat a verksőre. Anyai nagypapa, Zofília András a Dréher Sörgyár főpénztárosa volt, nagyanyja, Schil-

ling Katalin német asszony, aki leginkább németül beszélt, mint akkortájt sokan a fővárosban. Kőbányán laktak. Szülei is elhagyták rövid időre a Józsefvárost, és Kőbányára költöztek 1903-ban. Egyrészt a jobb levegő utáni vágyuk kielégítése érdekében, mert öccse beteges gyerek volt. Sokszor elvitték magukkal sétákra, többször eljutottak kedvenc úti céjukhoz, a cinkotai "nagy icce"-be is, szüleinek kedvenc szórakozóhelyére, ahol cigányzenekar játszott a kerthelyiségben, és kellemesen tölthették idejüket. (Az anekdoták szerint a cinkotai kántortalpraesent válaszáért Mátyás király jutalmazni akarta. A borissza kántor csupán azt kérte, hogy Cinkotán nagyobb legyen az icce, mint másutt. Azóta a cinkotai icce nem két, hanem három mezszely úrtartalmú.)

Kőbányán kezdett elemi népiskolába járni. Nemsokára, 1905-ben mégis visszaköltöztek Józsefvárosba, a Baross utcába. Ott a Csobánc utcai iskolában lett elemista. Nem tartozott a legjobb tanulók közé, játszani jobban szeretett, de rajzból és énekből mindig az első volt.

Apai nagypapa önálló molnármeister volt, ainekhez évezegye Miskolcon lakott. Ottani nyaralásaik alkalmával kezdtek őszni tanítani. Elemista emlékei közé tartozik a Népliget, ahol apjától elsajátíthatta a korcsolyázást és a vurstlit.

Édesanyja 1907. március 5-én meghalt — amikor harmadikos elemista volt —, ezt a megrázó eseményt nehezen viselte el. Az anyátlan érvakat átmenetileg édesapja Stefi nevű húga látta el, majd 1908-ban Ismét költöztek, a Dobozó utcába. Német nyelvtanulása véget egy évre kivitték a csehországi Érchezységben fekvő Pressnitzbe, ahol nagybátyja zeneiskola igazgató volt. Ott kezdett el hegedülni tanulni.

Közben apja újlag nőtült, 1908-ban feleségül vette a balassagyarmati illetőleg Zrínyi Ilonát, aki nagy szeretettel fogadta férje gyermekeit, akit András gyerek anyusóknak hívott. Ugyanazon évben beiratkozott a Horánszky utcai főreáliskolába, ott már az iskolai zenekarban is játszhatott. Ismét költöztek 1910-ben, ezúttal Pestszentlőrincbe. Zenetanulását egy lőrinói tanárnál folytatta, aztán Kiszpesten egy jobb szakemberről. A nyarait testvéreivel Balassagyarmaton töltötte szeretett nagymamájánál, ahol már jól megtanult őszni az

Polyban. Apja betegeskedett, operálni kellett. Ennek okából és a háborús viszonyok miatt 1904-ben a ferencvárosi Mester utcába költöztek, ahol végre — a petróleumvilágítás után —, először lett villanyvilágításuk. Innen nagy, sokszor 20-25 km-es gyalogtúrákat tettek egyszer-mászor a családjával és osztálytársaival.

Negyedik realista volt, amikor 1916 áprilisában besorozták katonának a 32. közös gyalogezredbe. Leérettségiztek 1916-ban, majd június 29-én beköltözött a Mária Terézia laknyába. A kiképzés után a 23. gyalogezredhez került Zomborba, káplári rangot szerzett. Gallócsiba vezényelték 1916 decemberében és a következő év májusában a harcokra, majd egy csendesebb frontszakaszra. Aztán 1918 tavaszán az olasz frontra vitték, ahol bal vállán megsebesült. Hazaszállították, és kórházban meggyógyították. Ismét bevonultatták Zomborba, ott felmentést kaptak a katonai eskü alól, és 1919 januárjában tartalékos zászlócséki leszerelbített.

Idéjét ezután muzsikálással, fotózással és rajzokkal múltatta, előtötte, hogy nem gépészmérnök, hanem építészmérnök lesz. Gyakorlati szerzés miatt is tapasztalosságot vállalt, hogy a vasbetonépítést megismerje. Ezenkívül tölték idejét, a némafilmek korában az EMKE mozi kis együttesében hegedült.

A Magyar Királyi József Nádor Műegyetemre 1920-ban iratkozott be. A bajai születésű Major Máté, a Budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténelmi Tanszékének nyugdíjas professzora "Pérfiktor Budapest" című, 1978-ban megjelent könyvében írta róla: "Nagy András egyből két évtől kezdve járt előttem. Halgatókorában "kisördög" néven egy személyes céget alapított kisküldő közszőlés és kőszőlőjavítás céljából, és körüljárta a rajztermeteket, hogy begyűjtse a rendeléseket. "Itt a Kisördög!", jelentkezett minduntalan. Persze, amikor tanárságát letta, a céget feloszlatta." Hozzátehetjük még, hogy nyugdíjas apjának segítségével vonalzókat is javított, és rajzkészítéseket is vállalt. Kétféle lett építészmérnök 1924. április 11-én.

Egyetemi tanulmányainak befejezése után Sándy Gyula professzor épületszerkezeti tanszékén lett tanárságát. Itt tevékenykedett 1924-1928-ig. Nemcsak a tanársági munkát végezte, hanem Sándy magánmunkáinak részleteirajban is dolgozott. Így pl. a kispésti evangélikus temp-

lom, a Krisztina körüli posta-vezérgazdálkodási épület, a genfi Népszövetségi Palota tervpályázatán, a kaposvári evangélikus templom, a sopróni evangélikus teológiai épületén, az újpesti postapéntele, a miskolci avasi templomtorony felmérési és restaurálási tervén stb. Ebben az időben Irák László tanársegéd társával közös megbízás alapján saját tervem már a Budapesti Tanár Egyesület székházán és egy tervpályázaton díjat nyert épülete, az 1929-ben megkezdett új hatvani templom volt. Kérte magát kétszer is a berlini Collégium Hungaricumba, hogy Németországban doktorálhasson, de professzora ezt megakadályozta, ezért az 1928. év végére felmondott. Tőry-Pogány építész végére irodájában vállalt munkát. Irodavezető és tervező építészként ott kivitelezésre nem kerülő terveken dolgozott, pl. bérház a kecskeméti református egyház részére, az Országos Levéltár tornyának átalakítási terv.

Apjáké időközben Balassagyarmatra költöztek, így garzonlakásban laktak. Az építési iroda munkája egyre kevesebb lett. Eljuttott hozzá a hír, hogy városi főmérnököt keres Sándy professzor valahová vidékre. Javaslotta, menjen le Bajára, s ha tetszik a hely, ajánlani fogja. Elvállalta a posztot, és 1929. június 15-én elfoglalta helyét a bajai városi mérnöki hivatalban, ahol közvetlen építészmérnök előde Nagy Márton volt 1925-1928-ig, aki ugyancsak a Sándy-tanészokról került ki. Baján már várták, mert sok munka halmozódott fel. Horváth Béla mérnök, a műszaki osztály akkori vezetője, dr. Borbíró (Vojnics) Ferenc polgármester, valamint a számvédezőkben dolgozók lassan bevezették az ügyek titkáiba. Lakást is szereztek számára és "Bibi" dublójának is jutott hely a Bajai Evezős Egyletben. Nem utolsó sorban dr. Bernhart Sándor, Somogyi Benjámin, dr. Bruszt Pál vonásnégyesükbe is bevették, ami munkáját ösztönzően befolyásolta. A nőten, zenéhez, sporthoz, képzőművészethez egyaránt érő fiatal ember a város társadalmi és művelődési életében hamar megtalálta helyét, és jókedvűen látta el sürű feladatkörét.

Hamarosan esedékessé vált öt óvoda, egy tanyai és egy belvárosi iskola tervezése, amelyben segítségére volt az akkor végzett ifj. Bayer (Bacsfay) Gyula építész. Akkortört a Rókus utca 17. szám alatt bérelt lakást Beck néniéknél, ahol igen jól érezte magát. Élelét nem csak a szakmai munka és a vonásnégyesben való részvétel töltötte ki. A Liszt Ferenc Kór zenész-

kolájában tanult hegedülni Szántó Jenő kiváló hegedűművészttől és a Kőr zenekarban is játszott. A vízi sportokat és a turistáztik sem hanyagolta el. Beck néni lakásában 1935-ben már arról ábrándozott, hogyan lehetne ott a Mincinek beözöztetett Rákos Herminnel kettesben berendezkedni. Rákos (Rimler) József takaréktársfértári tisztviselő és Fischer Margit lányát (született Baján, 1899. február 18-án, meghalt ugyanitt 1985. május 3-án) — aki a főigéysz mellett volt adminisztrátor, majd 1936-tól a városi gazdasági hivatalban dolgozott gépiró- és ügyintézőként — 1936. január 1-jén eljegyezte és 1936. június 16-án feleségül vette. A fiatal házaspár Beck néniéknél éltek. Házasságáról így vallott: "Születésem óta ez volt életem egyetlen legnagyobb eseménye és maradt is halálomig."

Munkával a nem kötött idejüket kirándultak, nyáron főleg ezveket, télen társaságba jártak. Gyermekkorú csehországi útja után először 1926-ban járt külföldön, előbb Ausztriában és Bajocorazsigban, majd 1933-ban Ausztriában és Észak-Olaszországban, ahol azt a harcmezőt is megnézte, ahol fegyveres küzdelem kényszerült és megsebesült. Feleségével 1934-ben részt vettek egy al-dunai és fekete-tengeri társasutazáson. Dr. Miskolczy Dező orvosprofesszorral és annak első feleségével (a bajai polgármester lányával) részt vettek egy Balaton körüli és bakonyi rék-pártúrán, amelyet kettesben feleségével 1937-ben megismételték, megoldva egy Duna menti, esztergomi és balassagyarmati úttal. A bajai kórház szülészeti osztályának tervezése és építése komoly

stádiumba került 1937-ben. A tervezésért kapott összegből, megspórolt pénztükből és bankkölcsönökből felépíthették házukat a Rókus u. 7/b szám alatt, ahová 1938 augusztusában beköltöztek.

Bandi fia — akiből építészmérnök lett, s jelenleg az USA-ban tart — 1939. január 5-én született. Felesége a szülés után súlyos beteg lett, nyugdíjazást kérte. Második gyermeke, Eszter már az apja által tervezett új szülészeti épületben jött a világra 1940. október 8-án, laboratórium asszisztensként dolgozott.

A második világháború zűrés eseményei arra készítettek, hogy 1944-ben átmenetileg egy-két hónapig Szeremlén lakjanak, majd visszajöttek Bajára. Októberben a dunántúli, Dombóvár melletti Döröközbe menekítette családját, de ő maga Baján maradt, csak október 19-én hagyta el a hivatalos közegpellel együtt a várost. Házát dr. Gondos Lászlóra és Grünhut Miksára bízta, akik ott húzódtak meg, miután a nyilas és nappaliban megszöktek a munkatáborból. A polgármester hívtására 1945. január 18-án visszajött Bajára. Egy ideig a házába beszállásolt idegen katonák mellett a hadifogságból Baján megszökött öccse is nála lakott, az övli május első napjaiban jöttek haza Dunántúlról.

A munkába álló mérnöknek meg kellett szerveznie a műszaki hivatalt és a "robotmunka hivatalt" is, ahogyan a civil munkakerő szervezésének intézményét találón nevezte, mert tarthatatlan volt, hogy a katonaság vaktában szedte össze a járókelők közül a neki szükséges munkakerőt. Előfordult — amikor nem tudtak elég

Vonásnégyese 1967-ben

Balrő jobbra: Nagy András, dr. Bruszt Pál, Börtész Jenő, dr. Abonyi József

embert munkára kállítani —, hogy bűntetésből őt is kirendelte a rendőrség munkára, de boldogabban végezte, mint az idegőrső munkát a "robotmunka hivatal"-ban, amely 1945. augusztus 20-án meg is szűnt.

Munkásságának első szakasza 1929-1945-ig tartott. Igaz, az elölhítt 16 év alatt sem volt minden fenékig tejfel, de helytállt. Jellemző, hogy kezdetben tintát adott a város a kalamárisokba, de tollat, tollszórat már nem, így a tervezésekhöz szükséges jobb minőségű ceruzát, tuszt, radírt stb. az építmények hitelébe kellett belevinni. A kisebb-nagyobb problémák mellett a tervezési, kivitelezési munkák viszonylag jó körülmények között folytak. Részt vett — az Államépítészeti Hivatal főnöke, Benzenc Béla javaslatára 1935-ben létrehozott — a Bajai Mérnökök Baráti Egyesülete közösségének tevékenységében. Ez a néha együtt is vacsorázó, 60-65 tagú kedélyes társaság is bizonyította annak, hogy milyen élénk műszaki élet volt a városban. Még 1940-ben is megvolt a 40-es taglétszámuk.

Működésének második szakasza 15 évében — 1945-1960 között — az európai mérnök nehezen viselte az ellenmondást nem igen tűrő irányítást, a felvonulásokot, a sajtófelőrléseket, a hivatalára testált dekoratív készítéseket stb. Mindezen évek számára a megalapítvány kénszerét is jelentették, hiába próbálkozott politizálni — 1945-ben belépett a Polgári Demokrata Pártha —, az ilyenféle tevékenység sehogyszem illeszkedett egyéniségéhez, ezért a párt megszűntetése után pártonkívüli maradt.

Olyan érzelmek birtokában volt, mint a költészetesség, a precizitás, a higgyétség, a szeretetteljesség és udvarias modor, az őszinteség, a finom ízlés, kímélteleg és a vallásosság. Talán ezek a kiemelhető jellemzői tulajdonságai. Sokoldalú tehetségű ember volt. Kiváló fotográfus, nagy tehetséggel megáldott amatőr képzőművész, akinek rajjai és akvarelljei gyönyörűkedtettek nézést. A művészeti ágak közül leginkább a zenét szerette, színvonalas hegedűjátékáról — vele néha együtt muzsikálva — magam is meggyőződhettem.

Az Ártér című bajai kulturális szemle 1997./1. száma írta róla többek között: "A bácskai kiváros európai műveltségű polgára, aki kiválóan muzsikál — kvartetten hegedül —, rendszeresen fordít németből. Angolul is tud. Kőrséta a városban című írása pedig írói vénáját bizo-

nyítja. E remeklés az 1934-ben kiadott Rapcsányi Jakab-féle Baja monográfiában szerepel. Egy vallomása városáról, mely boldog lehet, hogy keze nyomát magán viselheti. Munkái példaértékűek." Egy tervbe vett almanach számára is írt egy 10 oldalas publikációt Baja 1945 előtti iparáról 1959-ben, ami kéziratban maradt meg.

Hajnóci J. Gyula bajai születésű egyetemi tanár írta: "Olyan értékes városi mérnök lett, mint azóta senki..."

Major Máté, akivel levelezett, 1978-ban írta róla a már említett könyvében: "Most már nyugdíjban van ugyan, de olyan lo-kálpatrióta, hogy bármely aktív bennszülöttnek díesztéretre válnék."

Élete végéig muzsikált, hegedült és szükség esetén brácsán is játszott vonós-gyűesben dr. Abonyi Józseffel, dr. Bruszt Pállal, Böröcz Jenővel és dr. Maross János-sal együtt, felváltva egymás lakásán. Utóbb főleg Mozart kvintettekkel játszottak. A bajai házi muzsikálás építő hagyományú eseményei lezáró epológusai voltak ezek a zenélési alkalmak.

Tüdőgyulladásban halt meg 1979. június 2-án. Baja város elhunya után megbecsülte azal, hogy utóát nevezett el róla 1988-ban.

Beján, a város részére hivatali kötelességei folytán 1929-1960 között készült sok terve közül — amelyikben kisebb-nagyobb átalakítások, tér- és utcarendezések, járdarésztések stb. nem szerepelnek — csak néhányat emelünk ki. (Az 1950-es években a nagyobb terveket az város már a Szegedi Tervező Irodával végeztette.)

Öt új óvoda építése a Damjanich, Fehérló, Madách utcákban és Kiscsárvolyban, a Szegedi úton; hat tantermes belvárosi iskola a Deák Ferenc utcában és a Csavolyi úti tanyai iskola 1930-1931-ben. A gázgyár üzemi lakóháza a Szentjánosi úton 1932-ben. A sporttelep tribúnája és pályaképzése 1933-ban. A Déri-emlékmű, Somogyi Pál építész eszméje alapján 1934-ben. A Türr István emlékmű a Duna-parton 1934-ben. A Déri-kert öt díszkapuja és rúcsa 1935-ben. Halcsanak népfürdő a Sugovica-parton, halcsanak és lejárók a hidra 1935-ben. Sokgyermekeskecske szociális lakóháza: 5 db Zichy-ház; 5 db Szent István-ház 1936-1937-ben, 4 db Rausberger alapítványi-ház 1940-1941-ben, 24 Onca-ház 1940-1941-ben. A kórház-szülészeti osztálynak 80 ágyas új épülete és új gépház 1938-39-ben. A bajszenstüsváni új hat tantermes iskola

1939-ben. A régi Latinovics-kúria melletti ház emeletépítése és toldalék épülete 1940-ben. A régi városi bíróság emeletépítése a Bartók utcában 1940-ben. A Türr István Múzeum létesítése 1948-ban. Árkádok emléksarcnok kivitelezése a zsinagóga udvarán, Czukor Sándor elgondolása szerint 1949-ben. A Déri-kert új kerítése vázakkal és a főtér földalatti illemhelye 1957-ben. Új piacot kialakítása, kapuk és ellenőrzőház 1957-1959-ben.

Bánáti Tibor

VILLANÁSOK A SÁRKÖZ VIZEINEK TÖRTÉNETÉ- BŐL

A 100 éves

"Csanádi Gőzszivattyú
Telep" története
(1. rész)

Az 1894. évi működésben a következőket olvashatjuk többek között: "Az érdekeltség alsó része sürögő óhajának és a közzgyűlés határozatának megfelelően nagy erővel fogtak hozzá a múlt év aratási munkák befejezésével a Császár-töltéstől Csanádig terjedő belvizek rendezéséhez. Az úgynevezett hegyalatti csatornát sikerült is néhány kilométernyi részlet kivételével még az 1893. évi ősz folyamán megkésztetnünk. Az ez évi nagy vízállás és a belvizek felszaporiódása lehetetlenné tették, hogy ez a művelet teljesen végrehajtsunk. Bizton reméljük azonban, hogy a jelen év őzén nemcsak az ezen vízlevezetőn még hiányzó részekkel, de a többi vízlevezetőkhöz megfelelő kiigazításával teljesen elkészülhetünk. A belvizeknek a Dunába való kiveretése körül eddig szerzett, főleg pedig a jelen év huzamosan nagy vízállással nyert tapasztalatunk sürgősen előtérbe tolták nem csak a csanádi zsálp melletti létesítésének kérdését, hanem egyúttal azt a kérdést is felvetették, nem volna-e indo-

kolt a szállipnél szivattyútelep létesítéséről is gondoskodni, hogy szálta a belvízek kivételése még a Duna magus vizsgálása mellett is lehetséges legyen?"

A szivattyútelep esetleges felállítása iránt — kellő tanulmányok beszerzése, tervek és költségszámítások egybeállításán után — még 1894-ben jelentést és javaslatot tesz az igazgató választmány. Remélik, hogy miként a Duna-szabályozás létesítésével a védítések iránti aggályok eloszlottak, a belvízvezetés ügyét is minden érdekelt egyenlően, kielégítő módon a parciális — egyoldalú, elfogult — nehezégekől is megszabadítja.

Az igazgató-választmány új pénzforrások nyitásával kapcsolatos véleménye az, hogy esetleg egy hosszabb törlesztési kölcsön megkötése csakis abban az esetben volna indokolt, ha az érdekeltég pl. a szivattyútelep építésével olyan nagyobb mérvű befektetésre határozna el magát, amely azt indokolja, és hogy e befektetés terheit ne csak az akkori — 1894. évi — nemzedék viselje. Ugyanis a társulat pénzügyi helyzete lehetővé teszi a véd- és meresztés művek eddigi mértékben való továbbfejlesztésén felül nagyobb befektetésre egyszerre való létesítését anélkül, hogy az évi teher észrevehetően szaporodjon.

1896. február hónapban a csanádi vascsőves zázip építése teljesen befejeződött a végleges helyén felépített új védítésháza-ban.

1896. szeptember 5-én a társulat azt a nevezetes közgyűlést tartotta, melyen a háromszáz ezer forintos kölcsön közhasznú és sürgős beruházásokra, de főleg a csanádi szivattyútelep felépítésére egyhangú nagy lelkesedéssel megszavazásra került. Megpróbálom ennek a közgyűlésnek az első tárgysorozatát a felvett jegyzőkönyv alapján felidézni:

Gajári Ödön a társulat titkára a Duna szabályozás mai helyzetét megvilágítva kiemeli a társulat eddigi tevékenységét a védművek kiépítésében, és rámutat arra, hogy még nem felelnek meg tökéletesen kitűzött feladatainak, mert nem elég az, hogy a Duna áradásai ellen emelt megfellelő gátakkal az érdekeltég földjeit azon oldalról ármentesíti, hanem arra kell törekednie, hogy az összegyűlemllett belvízeket előszerző csatornázás által egy pontra vezesse le. Ezen a ponton egy gőzszivattyútelep létesítés, melynek segítségével a belvízeket, midőn a zázipék zárva vannak, a Dunába terelje, s így az érdekeltég földjeit ezen oldalról is vízmen-

tesse és használhatóvá tegye. Mind a Duna felső veszedélem, mind a belvízek pusztításai ellen sikerrel védekezhessek. E célok elérésében az alábbi beruházásokat kell a legközelebbi időben teljesíteni: 1. szivattyútelep felállítása a csanádi Vajus mellett

2. megfelelő csatornahálózat kiépítése
3. a dunoki Vajus-toroknál lévő rozangat fészilip helyébe egy vascsőves zázip építése
4. megfelelő számú őrtárazk építése
5. a Duna védgátak magasítása és erősitése

Ez nagy horderejű feladat, és már igen sürgőssé vált a megoldása, a társulat jelenlegi jövedelmei mellett viszont nem lehetséges. Ezért szükséges, hogy a fenti célokra a társulat 300 000 forintos kölcsönt vegyen fel olyképpen, hogy a törlesztés az érdekeltégre nagyobb terhetek ne hárítson, és a jelenlegi 10 krajcáros évi járulékot emelni ne kelljen. Ez lehetséges, ha a társulat évi bevételait és kiadásait összevetjük.

A társulat szilárd alapokon nyugvó bevétel a következők:

1. Adóviszterítés fejében az államól	44.000 ft.
2. 10 kros évi kivételéből	14.500 ft.
3. tartalék tőke kamatai	3.000 ft.
Összesen:	61.500 ft.

A társulatnak évi kiadásai az eddigi költségelírozintzatok alapján a következők:

1. igazgatási költségek	11.700 ft.
2. felgyeleti költségek	6.000 ft.
3. árvízvédelmi költségek	10.000 ft.
4. töléstatarozási költségek	5.000 ft.
5. kölcsön kamat törlesztés	5.400 ft.
6. előre nem látott költségek	3.000 ft.
7. később felmerülő szivattyúzás költségei	4.000 ft.
Összesen:	45.100 ft.

Összehasonlítva az évi bevételével 61.500 ft.

az évi kiadásokkal 45.100 ft.

Az évenként maradvány 16.400 ft.

A felveendő 300.000 ft. kölcsönt célszerű lenne az évenkénti rendelkezésre álló 16.400 ft. pénzmaradványból törleszteni. Lesznek még ezenül olyan megtakarítások is, melyek a jelenlegi előirányzatban nagyobb összeggel szerepelnek és olyanok is, amelyek e nagyobb mérvű beruházás folytán megszűnnek.

A titkár ezek után az igazgató választmány nevében — mert már a délelőtt folyamán kimerítőben foglalkoztak ezen ügyvel — a következő indítványt terjeszti elő:

Vegyen fel a társulat sürgősen 300.000 forintos kölcsönt, azt az évi bevétel

főlölegéből törleszse, és a következő beruházásokra fordítsa:

1. a csanádi gőzszivattyú telep felállítására és az ezzel kapcsolatos kisajátításokra	130.000 ft.
2. csatornák kiépítésére	50.000 ft.
3. dunoki vascsőzázip építésére	42.000 ft.
4. őrtárazk építésére	15.000 ft.
5. a felső és alsó Duna-szakasz töltéseinek magosítására és erősitésére	63.000 ft.
Összesen:	300.000 ft.

Ezen indítványt dr. Tarajossy Sándor, ft. Boromissza Tibor kanonok úr, a társulat titkár és Hekler Károly ft. főmérnök, miniszteri megbízott hozzászólása után egyhangúlag és nagy lelkesedéssel elfogadtattott és határozattá emeltett: hogy "1. a Pestmegyei sárközű Ármentesítő Társulat fel vesz 300.000 forintos kölcsönt, oly módon azonban, hogy ezen kölcsön törlesztése a 10 kros kivétel felmentését ne vonja maga után, hanem a társulat évi bevételének főlölegéből törlesztesse. A kölcsön megszerzésére vonatkozó lépések megtételével és annak felvételével Gajári Ödön országgyűlési képviselő, Kolocsinyi Endre társulati igazgató és Kulb József igazgató választmányi tag bíznak meg.

2. a felveendő kölcsön következő beruházásokra fordíttassék:

1. Csanádi szivattyútelep felépítésére és az ezzel kapcsolatos kisajátításokra	130.000 ft.
2. csatornák építésére	50.000 ft.
3. dunoki vascsőzázip építésére	42.000 ft.
4. őrtárazk építésére	15.000 ft.
5. a felső és alsó Duna-szakasz töltéseinek magosítására és erősitésére	63.000 ft."

Azért ne irigykedjünk nagyvívő eldökénre, hogy nekik minden milyen jól és simán sikerült, mert őket is érte meglepetés. Ugyanis főösztelendő Majorossy János tini felzenelt püspök úr Öméltségá, a társulat alelnöke 1897. július 7-én kelt levelében alelnöki állásáról leköszönt, és az közgyűlés rendelkezésére bocsátotta. Az igazgató választmány mielőtt az alelnök lemondását a közgyűlés elé terjesztette volna, kísérletet tett annak visszvonsására, sajnos eredménytelenül.

De nézzük, mi is történt az 1897. július 21-én tartott rendkívüli közgyűlésen: Az első tárgysorozatban ismertették az alelnök úr levelét, amelyben többek között arról ír, hogy egészsége ápolása végett fürdőbe kellett mennie, és azért nem

tudott ott lenni az előző közgyűlésen. Heylesli a társulatnak anyagi erejéhez képest eddig kifejtett és szép eredményeket felmutató működését. "Épp oly sajnálatos kell kijelentem, hogy a Társulat működését a nagymértékű és anyagi erejét túllaladó adósságszolgálat terén nyugodt lélekkel nem követelhetem. Miért is az irántam eddig tanúsított és engem megismerő bizalomért hálás köszönetet mondva, ezennel alelnöki állásomról lemondok, és azt a tisztelt közgyűlés rendelkezésére bocsátom." A közgyűlés az alelnök lemondását — érdemei méltatása és elismerése mellett — sajnálatos tudomásul vette, és alelnökké egyhangúlag dr. Boromissza Tibor kanonokot megválasztotta.

A másik tárgyszorozatban a szivattyútelep különvéleménye és az ezzel kapcsolatos ellenvélemény szerepelt. Szabély Antal a társulat főmérnöke a csanádi Vajasa létesítendő szivattyútelep kivételéért "különvélemény" nyújtott be az 1897. április 23-án megtartott igazgató választmányi ülés 147. szám alatt hozott határozata ellen. Marsovszky Imre kir. főmérnök a miniszteri megbízott képviselőként tiltakozik a tárgynak napirendre tűzése ellen, mivel 1896. szeptember 5-én megtartott rendkívüli közgyűlésen, valamint 1897. április 23-án megtartott igazgató-választmányi ülésen hozott határozat a csanádi Vajasa mellett felállítandó szivattyútelepre vonatkozik, melyet a földművelésügyi m. kir. miniszter úr jóváhagyott. Szabély Antal társulati főmérnök különvéleményét figyelembe veendőnek nem találta, vagyis elutasította. Megjegyzézi, ha ebben a tárgyban a közgyűlés bármilyen határozatot hoz, az ellen fellebbezéssel fog élni. Hosszabb eszmecsere után ezen tárgy felett a rendkívüli közgyűlés — Szabély Antal kivételével — egyhangúlag napirendre tért.

Hogy mi állt a különvéleményben, az a rendelkezésekre álló iratok hiányosa miatt nem tudom. Szűcs Laci bácsi annak idején, amikor még a beosztottja voltam, azt mesélte erről, a társulati főmérnök — Szabély Antal — és a szakaszmérnök — Szunyogh János — a dunszoki Vajasnál tartották célszerűnek felépíteni a szivattyútelepet. Mivel az a csanádi Vajasa mellett épült fal, lemondtak beosztásukról. Viaszont a Vízügyi Adatszolgáltatásban (VIASZ 1958) azt írja, hogy a szivattyútelep elhelyezésének és teljesítményének tervezésénél a társulat akkori igazgatósága az évkönyvek tanúsága szerint nem volt egy véleményen. Az akkori főmérnök vitatta a dunszoki Vajasa-tornánál fel-

állítandó szivattyútelep szükségességét. Vele szemben a társulat igazgatója, több vezetőségi tagja és az állami műszaki felügyelő is a csanádi Vajasa tornánál építendő szivattyútelep mellett döntöttek. Egyébként a későbbi évkönyvekben taillatam néhány olyan indoklást, amit ez támasztja alá. Pl.: 1897. évben a dunszoki fazzsillip 52 napig, a csanádi vascsöves zsillip 126 napig, vagyis 74 nappal tovább volt zárva. A különbség onnan ered, hogy a csanádi zsillip kilétszintje mélyebben fekszik, mint a dunszoki zsillip. Csak ennek okából lett a szivattyútelep a csanádi zsilliphez építve. De visszatérve az eredeti térsárhoz, tény az, hogy Szunyogh János szakaszmérnök 1896-ban lemondott, és kilépett a társulattól minden különösebb indoklás nélkül, és Szabély Antal 1898-ban főmérnöki állásáról idős korára tekintettel lemondott.

A társulat 1896. évben a csanádi szivattyútelep felépítésére pályázatot írt ki. A kivételzésre az ország hét tekintélyes gyára jelentkezett. A pályázati tervek és költségvetések a minisztérium által kijelölt Parkas Kálmán kir. főmérnök úrhoz, mint szakértőhöz lettek felküldve elbírálásra. Végül is a pályázat alapján a Schlik-féle vasöntőde és részvényársaság kapta meg a munkát, amit 1897. szeptember 1-jén elkezdett, és 1898. május 1-jén fejezett be. A szivattyútelep teljesítményét az 1898. évi működése ekképpen határozza meg: Az érsekcsanádi szivattyútelep teljesítménye normális vízszonyok között másodpercenként 50 hektoliter, huszonegy óra alatt 4 320 000 hektoliter.

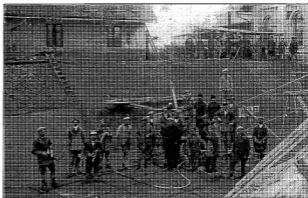
Teljes működési állapotban a napi kiadás kb. 200 forintot tesz ki, melyből 150 Ft a szén, 50 Ft gépolaj és kezelő személy-

zet. Szűcs Laci bácsi a VIASZ-ban sokkal szakszerűbben fogalmaz: 3 db egyenként 150 LE-s gőzgéppel meghajtott és nominálisan 1.5 m³/sec teljesítményű vízszintes tengelyű centrifugál szivattyút ezt a szerződésben kikötött vízmennyiséggel ki 4,0 m statikus emelőmagasságnál is ki tudta és ki tudja elégtelni. A gőztermelést végző 3 db Cornwall kazán jó hatásokkal csak magas kalóriájú szén eltüzelésével üzemeltethető.

A csanádi gőzszivattyútelep felállításával — olvashatjuk az 1898. évi működésben — a társulat arra a színvonalra emelkedett, mely teljesen arányban van azon nagy feladatokkal, melyeket a társulat maga elé tűzött. A gőzszivattyútelep gyakorlati hasznát érdekeltiségünk majd minden birtokosa gyímlőcsözölög fogja élvezni, amit egyébként az idő lesz hivatva igazolni.

A gőzszivattyútelep létesítése a belvizek rendezését is felszínre hozta, mivel nem csupán az az egyetlen rendelkezése, hogy magas Duna vízállásánál, a zsillip bezárásakor a csanádi Vajasba gravitáló belvizeket kiszivattyúzza, hanem azon felül el kell távolítani azon belvizeket is, melyek a dunszoki Vajasba futnak össze. Ide tartolnak be a szénaréti, az Őrjei, a sípsai, a muszaréti, a maloméri csatornák, továbbá az Árpás és egyéb kisebb rendű csatornák és fokok. A dunszoki Vajasba beömlő vizek egy összekötő csatorna által — a zsillipek bezárásakor a csanádi Vajasba vezethetők és a csanádi vascsöveszsillipek keresztül a Dunába szivattyúozhatók.

A társulat a szivattyútelep felépítése után kiadta az új átdolgozott gátvédelmi és a szivattyútelep üzemére vonatkozó sza-

1934. Az üzemszatorna javítása

bályozatát. Ennek 35 §. kimondja: "A gépész köteles a szilipek lezárásakor az érseksánádi szilipnél a szivattyúzást +3,2 m vízállásnál megkezdni, és mindaddig folytatni, amíg a belvíz +2,2 m magasságra le nem szállt." Az 1954-ben az üntözés fellendülése időszakában az első víz-állást +2,7 m-re módosították.

1898-ban elkezdték a szivattyútelepél a kezelőszobájának részére engedélyezett láctanya építését. December hónapban teső alá is került, és az 1899. évi üzemelésre teljesen berendezve a gépészek és munkások rendelkezésére állt.

Mint ahogy azt az 1899. évi működésében olvashatjuk, a társulat vezetőségét a csatornánál elért eredmények az elmúlt állapotokhoz viszonyítva elégedettséggel töltötték el — és nem is érdemtelenül —, "Annál nagyobb meglepetést kellett okozni egy Budapesten 1899. évben megjelent műszaki leírásban — csatornáinkról megköcsköztetett ama megjegyzésnek, "hogy társulatunk a területen a víz levezetéséről csak némi gondoskodott, amennyiben a Vajstoroki szilipekhez vezetett viznek a lecsapolása — szilip lezárása esetén — szűnne, és hogy ez által az érgei csatorna alatt mint egy 45.000 kcm. hold kiterjedésű földterület veszélyeztetve van."

Ez a merész állítás nyílt tévedésen alapul, mert hiszen a Vajstoroki szilip lecsukásakor a felső vizek is az összekötő csatorna segítségével a csanádi gőzszivattyú telephelyre, onnan pedig a szivattyútelep segítségével egyenesen a Dunába vezetettek. Mindebből kitűnik, hogy úgy a felső, az alsó vizek levezetéséről rendszeres csatornahálózat által gondoskodva van, és hogy mily fényes eredményvel, ezt igazolja az 1900. nyírócs évben észlelt tapasztalat.

Voltak olyanok is, akik a csanádi szivattyútelepnek azon képességét, hogy az összes belvizeket ki bírja majd szivattyúzni — kétségbe vonták. Ezek megnyugtatósnál közelíthetjük, hogy bár a szivattyútelephez a szilipek lezárása után a felső és az alsó vizek egyaránt odafojnytak, a szivattyúzás alkalmából egy vagy legfeljebb két gép már olyan eredményesen működött, mégpedig 24 óra helyett csak 12-16 óráig, hogy a harmadik gépet működésbe sem kellett hoznunk."

Sági Jeno
nyugalmaozott világi
szakasszernök

(folytatjuk)

Egy bajai gondolatai Haifából

Ha szülővárosomra, Bajára gondolok, oly korszak történései bukkannak fel emlékezetemben, melynek emlékei fiatalomberré érsemre döntő befolyással voltak. Ezt Baja nem mint város tette, hanem inkább lakói, az ott élt emberek: tanítóim, tanárain és a várost vezető bajai honpolgárok. Néhéz korszak volt az. Születésem éve, 1922 röviddel az első világháború befejezése utáni időre esik. Nemzeti sokk. Magyarország elvesztete területének kétharmadát, magyar ajkú lakosainak egyharmadát. Az egykori számra is megpróbáltatást jelent, ha egy csapás, súlyos betegség sokkos állapotba sodorja. Hát még egy nemzetnek! Baja város székhelye lett egy olyan, aránylag kis megyének, amelynek földje — bár igen gazdag volt — mégis csak kis bányada Magyarországnak. A szerbek kivonálása után a város aránylag hamar telpra állt. Megszerveződött a városvezetés. A vesztés háború utáni bűnbakkeresés — régen tudom — megkímélte a várost. Lehetőség, hogy ez is a bajai ember jellemvilágával függ össze. Magyarok, bunyevácok, svábok, zsidók, akik magyaroknak vallották és tartották is magukat, *hármóniában* éltek.

Ha visszagondolok a baráti körömré, soha nem tartottuk számon, hogy ki zsidó vagy más vallást. Együtt játszottunk, rúgtuk a focit, és hogy ki milyen módon tisztelt istent, még gondolatban sem okozott valamiféle problémát. Voltak köztünk gazdagok, jómódúak, szerény fizetésű tisztviselők és szegények gyerekei is. S ha egymás udvarlása szaladunk játszani, oly gyermeki gondatlansággal tettük, hogy ha rágondolok, még ma is megilletődöm. Kölosónosan ettük egymás zsiros kenyert (melynek ízét még ma is érzem). Így nőtünk fel, nem érezvén a gazdasági és politikai feszültség kezdetét, melytől tán szerelünk védtek meg bennünk, óva gyermeki boldogságunkat. Így múlt el számomra az első négy iskoláév. Zsidó elemi iskolagattam, ahová keresztyén kisiskolások is jártak. *Hármóniában!*

A gimnáziumot a Ciszteri III. Béla Rólagymnáziumban végeztem. Tanáraink igyekeztek tölcseérrel tölteni fejünkbe a tudást, a humanista magyar és világi irodalmat, amely általános műveltséget adott, s talán megkölnnyítete számunkra a jót és embert felismerni. Osztályunkban harmadik érettségiztünk 1940-ben. A háború

1939-ben tört ki. Lengyelország összeomlott. A híderi Németország gyors ütemben igázta le Európát északon, nyugaton, délen. Jugoszláviát meghódítva, "Drang nach Osten", Közéi-Kelet- és Észak-Afrika felé törve Magyarországon, így városunkban is megjelentek a lengyel menekültek: tisztok, katonák, zsidók is. Számos bajai házbán kaptak elszállásolást. Nálunk is. Az akkori magyar kormány igyekezett kihasználni a helyzetet. Egyesrészt Németország szövetségévé válna, a fajméllettel részben magáévá téve megőrizni bizonyos függetlenséget, másrészt visszacserezni az első világháborúban elvesztett területek egy részét, a magyarokta vagy részben magyarokta területeket.

Ekkor már aktíván, nyersen és nyíltan megjelentek a "védők" a magyar fűdség ellen, bár létbiztonságát egyelőre nem fenyegették. Belépve a második világháborúba, hadat üzerve a Szovjetunióval és az Egyesült Államokkal, a kormány egyre jobban kiszolgáltatta magát a náci Németországnak. Az eredmény ismeretlen. Magyarországon a fasiszta zsidó job, majd a nyílások odabotlott a magyar zsidóságok a gyűlölettel megszállt és feligátott tömegnek. Majd a német megszállás után végrehajtották a deportálást. Azt a magyar zsidóságot áldották fel, amely világhíri Nobel-díjas tudósokat, kiváló nemzetközi híri matematikusokat, fizikusokat, orvosokat, többszörös olimpikonokat adott a hazának, akik mindenkor magyarsk hátték magukat, a magyar névnek megbecsülést szerettek; mégis üncoconkást végezve dobták fel őket a máglyára.

A mi osztályunkban is voltak viások. Ki azt hitte, Hitler győz, ki tudta már, hogy veszít, de egyáltalán sem "ánulta be" a másikat. Persze, a tanári kar tudta, hogy mi történik, hisz ismert beáunétek, de világnézetük kölönbségek miatt komoly baja senkinek sem lett.

Szabadon időznem dr. László Vince igazgató úr közleményét az 1939-40-es tanév összefoglalójából, tehát a háború kitérésének évéből:

"A vidéki kisváros életét, egy kisvárosi gimnáziumnak egykoron csendes nyugalmi bástyáit is folytonosan ostromolja a nagy élet minden nyugtalansága. Pedig az iskolának műhatatlama nyugalmára, békességre, csendre van szüksége. A nevelés

Szép vagy csúnya? A bécsbokodi horgászto (Fotó: Gyulavári József)

Mékközlelés, lassú folyamat. Erybe, szép, melengető napsütést kíván. Pusztító viharok letörnek az igéretes, zsenge kalászatokat. Önünk kell őket, ahogy emberi erővel óvni tudjuk. Azért igyekeztünk a régi, békéseségek idők módján, nyugodtan gondolkodni ilyen esztendőben is a nevelés, az iskola kérdéseiről, s ezért ragaszkodunk a nevelés örök eszményeinek, az élet idők feletti értékeinek tiszteléséhez." Nélkül időkben világos szavak ezek.

Az egészséges bajai szellemnek patrónusa Baja város polgármestere, dr. Bernhart Sándor volt. Az ő humanista lelkülete, harcos, bátor kiállása adta meg Baja városának azt a külleleges helyzetet, amely mintául szolgálhatott volna egész Magyarországnak. Néhány példa: a bajai közkórház — igen jó nevű kórház volt — igazgatója, dr. Róna Dezső sebész főorvos, egyben a bajai zsidó hitközség elnöke; dr. Graunag Ármin — a szegények orvosa — a kórház belgyógyászati osztályának vezetője; vagy Cukor Sándor városi főmérnök, aki szintén zsidó származású volt. A kórház orvosi karához tartozott még dr. Burg Ete egyetemi magántanár, kiváló szülész és nőgyógyász; Miskolczi patológus professzor, aki később a pesti egyetem patológus lett; vagy dr. Aszalós Imre szemész főorvos (Bocsánat, ha csak néhányukat említtem). Zsidó és

szem zsidó orvosok együtt, *harmóniában* gyógyították a betegeket.

Dr. Bernhart Sándor az utolsó percig vigyázott arra, hogy csak a rátermettség és a tehetség érvényesüljön. A hivatalos állásponttal szembehelyezkedve humanista városvezetést alakított ki, s hol nyíltan, hol csendben, de mindig bátran kiállt az üldözöttek mellett. Mindenkit nem menthetett meg, de aki csak egy ember életét menti meg, egy világot ment meg. Ő pedig több tíz embert mentett meg saját és családja biztonságát veszélyeztetve.

A mi osztályunkból kevesen maradtunk. Kí esedett a második világháborúban, ki mint munkaszolgálatos pusztult el, ki elűnt, ki pedig betegségben tért meg Istentől. De egy páran, akik még élünk és emlékezünk, sosem szabad, hogy feledjünk. Nem feledhetjük el Baját, szülővárosunkat, annak emberséges polgármesterét és azt a szellemet, melyet ő valószínűleg meg. Kár, hogy egész Magyarországon oly kevesen tudnak róla még ma is. Elismerését is csak halála után kapott. Ez a sorsa talán majd minden kiváló Embernek...

Kíváncsi, hogy életének példája maradjon fenn időben időkig.

dr. Wellisch Géza

BAJAI HONPOLGÁR

1998. április 1. - 1998. április 15. - 1998. április 15.

Városterületi és
Környezetvédő Lap
Megjelenik minden hónap
első napján

ISBN 1416-4469

<http://www.bajaos.hu/baja/honpolgr/mutato.htm>

A szerkesztőbizottság vezetője:

Bánóti Tibor
Szerkesztő:
Gyulavári József

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bálint László, dr. Dániel József, Jász Anikó, Kalocsa Béla, dr. Laki Ferenc,
Sárosy Józsefné, dr. Solymos Ede,
Schmidt Antal, dr. Vajtai István

Lapalapító és kiadó:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:

6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.

Fenntartó:

Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt. Bajai
Fiókja 11732033

Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
BAJAPRESS Kft.

Baja, Petőfi S. u. 4. Tel.: 79/322-241
KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM
ÖRZÜNK MEG ÉS NEM
KÜLDÜNK VISSZA.

E számunk a Nemzeti Kulturális Alap Közművelődési Kollégiumának támogatásával jelent meg. Köszönjük.